IMPRESIUNI

D'UN

VIAGIU LA CONSTANTINOPOLE

DE

N. RUCĂREANU.

Pentru ideile și faptele lumescĭ, ne judecă omul.
Pentru quelle religióse, ne judecă Dumnedeŭ.

BUCURESCĬ
TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMÂNE (LABORATORII ROMÂNI)
42, Strada Colțiĭ, 42.
1886.

UA VORBA

Aqueste puçine rôndurĭ nu sunt o prefaçă qua să recomande broşura mé; elle sunt uă apĕrare contra criticilor quariĭ, la prima vedere a titluluĭ eĭ, vor ḑice : *que felŭ! de que viagiŭ şi nu voiaj, saŭ căllătorie?* Éttă de que : Pentru quŏ vine de la *via* latină, iar nu de la *voie* francesă, queea que n'ar putea afla loc nicĭ uă dată în etymologia limbeĭ nóstre.

Am ḑis viagiŭ, pentru quŏ nimenĭ la noĭ nu ḑice : am făcutu uă căllătorie saŭ am căllătoritu în cutare ţérră; toţĭ ḑicem *am făcutu un voiaj*, *am voiajatŭ*, etc.; şi am voitu într'adins să arătu cum este maĭ correct.

Tot ast-fel am usatu de maĭ multe vorbe luate din limba francesă şi scălâmbate în limba nóstră, cum *pantă*, *cheŭ*, şi maĭ multe altele. *Pantă* nu însemnéză nimic, pentru quŏ, de şi francesul pronunţă *pante*, însă scrie *pente*, cà *rente;* apoĭ noĭ pronunţăm *rentă*, érà nu *rantă;* de unde dar *pantă?* Éttŏ scălâmbătura.

Tot ast-fel merge şi cu *cheul;* francesul scrie *quai*, noĭ scriem *cheŭ;* que affinitate póte exista între aqueste doĕ modurĭ de scriere, qua, fără quea maĭ mică ruşine saŭ sfială, să putem scrie şi pronunţa *cheŭ?* Aquéstă vorbă o avem dejà din vechime *splaiŭ*, vorbă

curat românéscă și etymologică de la *plaiŭ*, și *splaiŭ*, que e în forma plaiuluĭ.

Dideiŭ aci numaĭ aqueste treĭ vorbe de exemplu, dar simile aquestora sunt astă-ḑĭ miĭ întroduse în limba nóstră de quâtre pré-iubita nóstră innoranță, și de quâtre dilecta indolență și comoda nepĕsare.

Quând ne întórcem însĕ de la limbă și ne aruncăm ochiĭ assupra orthographieĭ, ne luăm cu mâinele de pĕr! Aci perturbațiunea este în culme.

Este timpul — o maĭ repet și aicĭ — pentru a nu perde și singurul monument de naționalitate que ne-a maĭ rĕmasu, quare este limba; este timpul qua queĭ cu dreptul și, maĭ mult, cu datoria, să ne deschidem uă-dată ochiĭ, să cugetăm în totul și în tóte; este timpul să ne deșteptăm.

IMPRESIUNI D'UN VIAGIU LA CONSTANTINOPOLE

Qua să vizitedu Lacul-săratu, a câtatu să mĕ oprescu maĭ ânteiŭ în Brăila, urba quea maĭ frumósă, quea maĭ regulată din tótă țérra nóstră. Strade lunge cu bulevardu pe mijlocu din quare doĕ se distingu: *Bulevardul Cuza*, și strada ce se chiămă uă dată *Clasis*; astă-ḑĭ 'ĭ aŭ datu un alt nume, cà cum ar fi voitu să 'ĭ împuiă renegarea! Aquéstă stradă are 60 metri în lărgime și pe mijloc un bulevardu cu treĭ rôndurĭ de arburĭ. Tóte stradele principale forméḑă un semi-cercu fórte regulatu, începênd de la partea din sus a Dunâriĭ și terminându-se la partea de din josu. Piețe mari și abondante; iar piața que'ĭ ḑic la Moderna saŭ St. Michael cu grădina eĭ, este întâlnirea, diminéța și spre séră, a tutulor străinilor și a tot que este maĭ distinsu în urbă; apoĭ biserica grécă, de și într'un stylu cam mixtu byzantinu și europénu modernu, âmple ochiul de plăcere și merită a fi vĕḑută de tot visitatorul. Dar în queea que concerne constructiunile, afarŏ de quâteva excepțiunĭ, lasă âncŏ mult de doritu. Am visitatu schóla primară de băiețĭ de la St. Nicolae și am rĕmasu încântatu de methoda și maniera profesoruluĭ de clasea IV, reverenția sa părintele C. Moșescul; orele

fiind pré înaintate, n'am pututu visita și quelle-l-alte clasi, quŏcĭ erau deja închise, dar credu quŏ și aquestea merită aqueeașĭ recomandațiune... Am visitatu assemenea și gymnasiul nuou construitu. De și dejà în vacanță, dar, dupŏ cunoscința que avuiu onórea a face cu dd. profesorĭ, speru quŏ va attrage lauda și mulțumirile publice. Queva ênsĕ rĕmâne și aci de doritu : ușurarea programmelor, quŏci ast-fel cum sunt de 'ncârcate, fiă elevul quellu maĭ de talentu, fiă ell un geniu, nu le póte duce.

In fine, grădina publică quare domină portul și, cu ródesa'ĭ umbră, apĕră peste tot razele sóreluĭ ardente. Aci d'uă-dată se presentă ochiuluĭ aspectul grandiosu și 'ncântătoru quând ellu se perde 'n departe 'n sus și 'n jos peste luciul superbuluĭ Danubiŭ. Este feericu, dar tot-d'uă-dată și cugetătoru....

Pînŏ aici, arĕtaiu queva pe scurt despre impresiunile bune; sĕ dic tot ast-fel și duspre quelle relle.

Eșindu pe strade, la drépta și la stînga, n'audiam de quâtu limba judănéscă, așa quŏ un străinu ar crede quŏ aquésta este în țérra română limba dominantă. O! quâtă indignare, quâtă durere n'am simțitu pînŏ dincolo de rêrunchiĭ meĭ; eu mai alles quare, în urba mé natală, nu vĕdu dequât quâte un *tinichigiu* judan que appare și iar dispare, și speru quŏ 'n fine va dispĕrea cu totul : și am dis : pânŏ quând óre va dormi Românul în aquestu somn letargicu? pînŏ quând va îndura să puiă judanul mâna luĭ sacrilege pe totu comerciul și industria nóstră? să ne smulgă, prin camĕtă și agiu, pînŏ la ultimul obolu agonisitu cu sudórea frunțiĭ nóstre? să ne spionede, să ne trădea, să ne vîndă pentru aurul guvernanților scelerațĭ? să ne

răpéscă prin furtu fetele nóstre, prostituindu-le pe tĕrrâmurĭ depărtate pentru aur? și 'n fine să intre cu batjocura și cu *pîngărirea* pînŏ în altarele nóstre? Cum! nu vomu simți vr'uă-dată usturimea aquestor plage materiale și morale? Cum! aștepta-vom óre să ne administre judanul, să ne judice judanul leprosu(1), să deliberede, să octroiede, să votede legile nóstre, să se cocoțede în capul ministerelor nóstre, și, într'un cuvêntu, să dispuiă în totul de sórta nóstră și de viitorul copiilor noștri! O nu! Deschidețĭ ochiĭ uă-dată, frațĭ Românĭ, vedețĭ abysul que stă supt piciórele nóstre gata să ne 'nghiță; feriți-vĕ de ellu și facețĭ — este în voia și mâna vóstră — să cadă ellu ênsuși în abysul neantuluĭ. Românĭ deșteptați-vĕ pînŏ maĭ este timp! Deșteptați-vĕ pînŏ nu adormiți somnul eternitățiĭ!

Mai vĕdiuiu uă mulțime de firme mercantile scrise în limba francesă și întrebaiu daca posesorii aquelor prăvălii sau magazine sunt Francesi. *Nu*, mi se respunse. *sunt judani*. De mirare quŏ primăria nu le pune uă taxă, fiă quât de gré, queea que n'ar fi afarŏ din drepturile eĭ.

Pe piața St. Michael și 'n grădina ei, în grădina publică, pe bulevardul *Cuza*, vĕdiuiu și audiiu barbați Români și femei Române vorbindu între ei și între elle limba francesă. Fărŏ 'ndoială nu bĕtrânĭ și bĕtrâne, ci juni și june din quei spoiți și spoite cu spoiala civilisațiunei nóstre, queea que se vede chiar pe genele și buzele lor. Am auditu și vĕdutu mame preâmblându-se de mână cu copiii lor de 5—6 anni și ne vorbindu-le de quât françusesce. Dar óre d-vóstră, dom-

(1) Imi place adevĕrul. *Nicĭ uă regulă fărŏ excepțiune.* Excepțiunĭ suntu elle ênsĕ, pe lûngŏ mulțimea strivitóre, fac abiă uă picătură de apă în mare.

nilor, quarii veți fi, sau dejà sunteți părinți, și mai alles d-vóstră, dómnelor, quare sunteți destinate de la natură a face crescerea copiilor d-vóstră, și la allu quârora sînu, tot que 'nvéță copillul, fiă bine, fiă rĕu, nu mai uită quât trăiesce, que veți învĕța óre pe copiii d-vóstră? cum le veți inspira amarea de patrie, drepturile și datinele ei, drepturile și datoriile în soçietate, daca ei, quând esu din braçele d-vóstră, esu cu ura și despreţul quătre limba lor maternă quare este monumentul neperitoru allu naționalității nóstre?

Și mai mult: copilele d-v., crescute astfel cu ura și despreţul quătre limba mamă, cum vor sci elle óre să'și créscă copillul qua să dea soçietații pe bunul cetățénu, pe bărbatul integru, pe marele patriotu, în fine pe adeveratul Romànu? Și quând patria va fi amenințată cu arma fulminantă, sau cu arma diplomației, sci-vor elle, cà mame, să ḑică fiului, cà sóçe, să ḑică soçului: *Du-te și întórce-te sau cu aquésta, sau pe aquésta?* Nu! și d'uă mie de ori nu! pentru quŏ aqueste copile, emancipate în fete, (iertați, dómnelor, quŏ mĕ serviiu de vorba română, iar nu quea francesă, delecta d-v. *demoazelă*), și dupŏ que au începutu a 'nțellege cinci françusesci, nu se mai ocupă dequât de romanuri și de ḑiurnale de mode francese.

Tristă stare, Dómnele melle, de ruină soçială! și daca d-v. femeile quare, cum am ḑis, sunteți menite, datóre chiar, a forma pe cetățénul, pe patriotul, nu cugetați apoi, de sicur, vom merge fatalmente la uă complectă peire! Veți citi, dómnele melle, aqueste rênduri, sau numai ve vor spune alții quarii le vor fi cititu, și d-v. le veți onora cu despreţul, cu ridicolul, cu sarcasmul; dar va

veni un timpu quând veți ḑice: *Ommul aquella avé dreptate.*

Tóte aquestea se potu adresa cu aqueeași francheță și dómneloru mame atâtu din capitală quâtu și de prin unele provinții.

Qua să terminăm cu rellele impresiuni d'aci, să ne renturnăm un minutu la portu.

Acum 53 de anni, pe quând eram uă țérră mică, ne cunoscută, pe quând ne taxam de semibarbari, pe quând avém un suzeranu, pe quând nu avém nici uă instrucțiune publică și nici uă umbră de instituțiuni de commerciu, etc., etc., numĕram pe fiă-quare ḑi, în portul Brăilei, pînŏ la 5—6 sute vase de commerciu, și cronul erà ḑi și nópte în perpetuă mișcare. Astăḑi quând suntem uă *țérră mare, independentă*, pe quând ne ḑicem *civilisați*, pe quând avem un rege, pe quând avem—cum am ḑice—uă instrucțiune publică, schóle și camere de commerciu etc., nu numĕrăm în aquestu portu dequât 20—30 de asemenea vase; pentru quŏ atunci gigantele de Danubiu curgé voiosu pentru portul Brăilei și pentru țérra 'ntrégă, cum și pentru tóte țerrile globului; curgé accumulându'și producțiunile de la ambele poluri și respândindu abondanța, înavuțirea, prosperitatea. Astăḑi este tristu Danubiul, pentru quŏ undele salle s'au restrîns d'un controlu exclusivu! é tristu Danubiul, quŏci 'i s'a tâiatu artera de viață și sângele curge! și daca nu vor veni medici quarii să lege tăetura și să arreste curgerea, atunci ellu se va scurge pînŏ la ultima picătură și corpul va expira!

De la Brăila, m'am îmbarcatu pe un vaporu *nemțescu* pentru Cernavoda. Aci avuiu uă surprindere quare m'a împlutu de bucurie și a compensatu óre-cum una

din impresiunile urâte de la Brăila. Peronul garei erà plinu de lume de lóte stările, bărbaţi şi dame de bună soçietate, dar quarii nu vorbiau dequât românesce, asemenea şi quei-l-alţi pînŏ la *hamali*. Se vede de departe qu'aci n'a pĕtrunsu âncŏ civilisaţiunea falsă; dar bun é Dumneḑeu, *timpul nu é mâncatu de lupi*, ḑice Românul.

Peste vre uă doe ore, mĕ aflaiu în Constanţa.

În quea que se attinge de construcţiuni, urba lasă âncŏ mult de doritu; hotelul ênsĕ construitu d'uă soçietate anglă, şi quare nu sciu de que pórtă numele de *Carol*, se póte compara în totul cu primele hoteluri alle Europei; are vre uă sută de camere şi uă vedere de tótă frumuseţea asupra mării; Iar bulevardul que se prolungă pînŏ aprópe de faça portului, cu aspectul sĕu încântatoru que se desfâşură ochiului peste seninul de apă, cu undele mării que isbescu cadenţate în micele stînce, este un que feeric atât pentru vedere quât şi pentru auḑu.

Quât despre posiţiunea sa naturală, aqueastă parte a Constanţei îşi póte disputa multe posiţiuni ale mărilor europene.

D'aci uă mică calle ferată, cam de vre uă ḑece minute, duce la băile de mare de la vii, sau, cum ḑicu p'acolo, de la Plage : (1) doĕ stabilimente modeste, dar curate, comode şi convenabile : unul pentru bărbaţi şi altul pentru femei. Callea ferată în 20 minute merge şi se 'ntórce de mai multe ori pe ḑi.

La aquéstă calle ferată, n'a contribuitu dequat iniţiativa d-lui prefectu Culoglu prin mintósele salle economii. Laudă şi onóre bărbaţilor quarii, pe lüngŏ politică, sciu să se mai occupe şi de altqueva...

(1) Vorbă 'ntrégă franccsă quare vine de la grec. πλαξ, adecă *placă*, şi ca terminu de marină *prund*.

Este vorba de impresiuni, şi suntu datoru să spuiu tot que am intêlnitu. Uă damă pe quare, acum quâţiva anni, avusesem onórea s'o vĕḑu de 2—3 ori în Câmpu-lung, şi quare acum se afla în Constanţa de mai multe ḑille, mĕ 'ntrébă daca voiescu să vêḑu aquelle băi Cu multă plăcere 'i respunḑu. Atunci, îmi ḑice dama, vino mâine la mine, între 9 şi 10, să mergem împreună. Ii mulţumescu cu recunoscinţă, şi a doa-ḑi, quând m'apropiém de locuinţa sa, dama mĕ aştepta în balcon ; se dă îndată jos însoçită d'uă damicelă şi mĕ conduce, qua să ḑicu aşa, la staţiunea căii ferate, quŏci eu nu cunoscém âncă locul. Ne suim în trenu şi pornim. Pe drum, nu scăpà damei nici un puntu demn de vĕḑutu assupra quăruia să nu mĕ facă atentu. P'între vii de tótă frumuseţea, ajungem la băi şi mergem fiă-quare să facem quâte uă bae. Dama termină mai curênd, se duce 'ndată la trenu şi face qua conductorul să aştepte âncŏ 2—3 minute, peste minutele salle fixate, pînŏ am ajunsu şi eu. Din que în que mĕ simţiam tot mai mult obligat quŏtre aquéstă nobilă damă. Voiu avea plăcuta ocasiune a reveni.

Administraţiunea în aquestu judeçu merge, pe quât se póte, fórte bine : procese, certe, ne'nţelegeri între locuitori pré puçine ; fiă-quare se ocupă de interesul sĕu, de industria sa, de meseria sa, de munca sa ; animosităţile dintre differintele naţionalităţi lipsescu mai cu totul. Aquéstă organisare pacefică şi prudinte se datoresce d-lui Oprénu pe quare D. Culoglu a sciut să'llu imite ou demnitate. Quându în curiositatea mé am întrebatu pe Români, pe Creci, pe Turci, pe Tătari, etc.

daca sunt mulţumiţi de actualul prefectu, şi quănd toţi 'mi au respunsu : *Graţie Ceruluĭ, fórte bine !* am simţitu uă nespusă satisfacţiune în sufletul meu. Intr'uă ḑi quând mĕ aflamu la prefectură aşteptându să mi se scrie pasaportulu, intră trei Turci cu uă petiţiune, prin care se plângéu quŏ suptprefectul, supt motivu de diferinte necesitaţi în serviciu, lle ia pré des caii, înquât ei nu 'şi pot face munca câmpului. Atunci prefectulu îi întrébă daca li s'a datu plata cuvenită : «Nu, respund ei, dar nu é aquésta que cerem, ci ne rugâm să nu ni se mai ia caii, mai suntu şi alte commune, să mai ia şi de p'acolo.» Resoluţiunea fù să nu li se mai ia caii şi să li se plâtéscă immediatu pentru tóte ḑillele quâtu au fostu lipsiţi de dênşii. Turcii, fórte recunoscĕtori din natura lor, au eşitu făcêndu mai multe *temenelle* pênŏ la pămêntu. Şi aquéstă mică împregiurare nu puté trece far'a'mi face uă fórte bună impresiune. Este laudabil administratorul sau magistratulu quare, quându póte, pune alături cu legea şi uă parte a inimei salle, aquella ênsĕ este un phenomenu.

Cu quât, pe cum se vede, am avutu aci impresiuni plăcute, cu atât am avutu una mult ne plăcută : mişcarea în portu puçină. Nu suntu competentu a judica causele sau a mĕ pronunţa asupra lor, dar îmi voiu permite numai doĕ vorbe : Daca diplomaţia perfidă *şi cu ai ei prosetyţi* ne va da pace, atunci portul Constanţei va deveni necesarmente unul din porturile quelle mai înflorinde alle Europei.

Reviu asupra impresiunilor melle.

La 13 Iuliu s'a făcutu inaugurarea schólei nouĕ din communa Gargalik, la quare între alte multe persóne, mi s'a făcutu onórea a fi invitatu şi eu. Dama de

quare amu vorbitu mai susu îmi offere trăsura sa şi chiar locul sĕu într'ênsa unde erau ăncŏ doĕ dame, suindu-se d-nei într'alta. Nu numai atât : puind piciorul în scară qua să me suiu, nobila damă, cunoscênd etatea mé de 76 ani voiesce să 'mi ajute prin braçul sĕu. Am refusatu, pentru quŏ eram datoru să refusu.

Ajungêndu la Gargalik, descinserŏm în apropierea unui arcu de triumfu, de unde apoi, într'uă distanţă cà de vre uă doĕ sute metri, se prelungià uă alee de arburei, ornaţĭ cu florile câmpului, pênŏ la schólă în dosul quărora sta în şiruri, p'uă parte şi alta, mulţimea populaţiunei din communile învecinate, cum şi a personalului primăriilor din totu judeçulu. Ast-fel furŏm priimiţi în strigăte de *ura*, în intonările musicei excelente a roşiorilor şi 'n vocile innocente de arii naţionale române, eşite din pepturile immaculate alle junilor şi junelor eleve.

Dupŏ que se aşeḑarŏ pe scaune şi bance D. prefectu, DD. generali Creţénu şi Zefchari, mai mulţi officieri de tóte gradele, mai multe dómne şi domnişóre din capitală, din Constanţa şi de airea, începù defilarea a patru carre cu quâte şése boi frumoşi ; quellu d'ântêiu representà agricultura : barbaţi viguroşi şi plini de viaţă trecéu cu cósele şi secerele strâlucinde în mâinele lor. Carrul allu doilea represintà industria manualĕ, unde femei şi fete expunéu producţiunile lor ; carrul allu treilea represintà pescâritul, şi allu patrulea cultivarea oilor. Eu vedém tóte aquestea cu uă nedescriptibilă plăcere, pentru quŏ 'mi aducém a-minte puçinul que apucasem şi eu din viaţa rustică şi patriarchală. Aşa suntem noi ăştia bĕtrânii, ne placu multe din quelle vechi, quare făcéu pe ommul *ommu*, şi nu ne

placu multe din quelle nuoi, quare facu pe ommu sarsailu; ettŏ de que nu placem quellor nuoi, ne taxéḑă de *tombatere*, ne despreţuescu.

Dupŏ aquasta, intrarŏm în sala şchólei, unde se 'ncepù solemnitatea inaugurării prin sancţiunea apei, Aquésta terminată, preotul Ionescu — quare este şi institutorul la aquea şchólă — citi un *radicalu* şi eloquentu discursu, în quare arătò necesitatea şchólei în genere, menirea ei d'a respîndi instrucţiunea şi a formà pe cetăţénul. Apoi D. prefectu, printr'un discursu claru, bine simţitu şi bine înţellesu, dictatu d'uă inimă adeverat română, mulţumi mai ântêiu preotului, apoi, adresându-se quâtre popol, îi arătò quŏ frumosu este quând ia ellu iniţiativa la assemenea fapte.

Puçin mai nainte, îllu întrebasemu eu qine a luatu aquéstă frumósă iniţiativă; d-lui îmi respunde : Locuitorii. Surprinsu d'aquésta, mai întrebu în drépta şi în stânga, şi tótă lumea m'asicură quŏ D. prefectu a fostu singurulu şi primulu quare a luatu iniţiativa, şi apoi locuitorii dupŏ îndemnul d-lui, queea que este şi mai natural şi mai posibil la noi. Nici systema de guvernu, nici legea perfidă, nici guvernantul sceleratu nu potu preface pe ommul născutu şi crescutu a fi integru.

Pentru aquéstă ḑi solemnă 'se reservase şi împărţirea premielor. Erà uă adevĕrată satisfacţiune morală pentru totu Rumânul să véḑă pe copiii de Bulgari venindu cu ochii ţintă, cu fruntea susu şi plini de curagiu; queva mai mult : auḑindu'i întonându hymnuri naţionale române şi pronunţându de minune limba nóstră. Şchóla este spaţiósă, solid construită şi bine distribuită.

Apoi trecurŏm supt un umbraru unde ne aştepta un dejunu frugalu, pe quare nu'll însoçià dequât bucuria şi enthusiasmul. S'au rădicatu mai multe toasturi cu discursuri quare nu expriméu assemenea dequât adevĕratele simtimente alle unor inime pure. Regretu multu quŏ nu cunoscu stenographia, qua să le fi pututu da în extenso; singură memoria mé nu'mi póte servì la aquésta.

La mésă, pe quât erà putinţă, onorurile se făcéu de aquea damă. Quât pentru mine, quare stam alături, n'avém nevoie nici quellu puçin să 'ntinḑu mâna, mâna aquellei dame, tot în consideraţiunea anniloru şi slabei melle vederi, îmi servia totul, pênŏ şi vinul şi apa din paharu erau turnate de mâna sa. Nobilitatea inimei nu se câştigă; ea este înăscută ommului, şi nu se stinge dequât uădată cu ommul. Aquêstă damă este Dómna Maria Ciocârlan, demna fiă a părintelui sĕu.

Dupŏ dejunu, se improvisò uă horă naţională fórte mare, în quare vedé quineva de la copii şi copile de 10 anni pînŏ la bĕtrâni şi bĕtrâne de 70 anni. Probă quŏ aqueşti ómeni nu erau adduşi aci cu biciul, ei veniau, cântau şi danţau dupŏ propria impulsiune a inimei lor. Que frumósă, que plăcută impresiune!

În fine pornim la trăsure qua să plecăm, ajungem la arculu de triumfu, dar aci ne aştepta uă altă surprindere : un photographu ne opri şi ne photographiò în grupu. Totu aquestu arangamentu all aquestei frumóse serbători, a fostu opera d-lui suptprefectu Muruzi.

Mĕ deciseiu să visiteḑu Constantinopolea şi voiam să trecu la Varna, dar fiind quŏ între aceste doĕ porturi nu există nici un serviciu regulatu cu batelu de vapóre, mĕ informam cà que drum aşi puté lua mai

bine; quei mai mulți din amicii și cunoscuții que avusesem onórea a face aci, mĕ consiliau să iau drumul înapoi la Cernavoda, apoi pe Dunăre la Rusciuk, și d'acolo, prin callea ferată la Varna. — Nu, le dicém eu, cu iuțéla aburului nu pociu vedea nimic, ași voi să iau un drumu mai directu pe uscatu, qua să pociu profita de vederea terrenului. — Bine, 'mi repetiau d-lor, dar d'aici, direct la Varna, n'ai să vedi de quât un drumu rĕu, déluri, văi, și alt absolut nimicu.

A doĕa di dupŏ 'ntórcerea mé de la Gargalik, esu prin piață. Uă grupă de juni stau înaintea unui casinu; dar pentru quŏ nu cunoscému pe nici unuĭ, trecu mai încolo unde sta pe uă bancă un bărbatu cam căruntu pe quare 'llu audisemu cerêndu queva în limba grécă. Mĕ apropiu, mĕ aședu lûngŏ dênsul și, fărŏ alte complimente, diseiu, totu în limba grécă : *bĕtrânu lûngŏ bĕtrânu.* Adresa, se vede, nu'i desplăcù. Mĕ 'ntrebò de unde viu, îi spuseiu. — Dar ești Grecu, îmi dise. — Nu, sunt Românu de dincolo de Dunâre. — Și prin que împregiurare te afli aici? — Am venitu să facu quâte-va băi și apoi să plecu la Varna pe uscatu, dar nu sciu cu que ocasiune. — Să te ducu eu; voiu îngriji d'un faetonu (1) în quare vom căllători împreună pînŏ la Balcik unde am casa și famillia mé; d'acolo voiu îngriji d'uă altă trăsură quare, în patru ore, te va pune în Varna. Îi mulțumiiu dupŏ tótă buna cuviință și pe quât merita un asemenea ommu.

Tot aci avuiu plăcerea să cunoscu și pe D. P. Pappassaul Românu din Macedonia, vorbindu fórte correct românesce și dându'mi informațiuni și recomandațiuni în Constantinopole, pentru quare 'mi place a'i repeti și aici recunoscința mé.

(1) Așa se numescu p'aci droscele de birje.

A doĕa-di, predioa dillei de plecare nuoul meu cunoscutu căutò să mĕ 'ntêlniască qua să 'mi céră mii de scuse quŏ nu vom putea pleca mâine, neputêndu ăncŏ termina aci uă affacere urgentă, dar quŏ poimâine vomu porni positivu. In adevĕru, a treia di la 6 ore corectulu bărbatu se afla la pórta botelului meu, mĕ suiiu și pornirŏmu. Pe drumu bunulu meu companionu mĕ întrebà mereu daca stau bine, daca 'mi e fóme sau sete, daca 'mi e caldu sau frigu, și uă sumă d'assemenea ingrijiri, quare nu probéză de quât simțimente nobile și umane. Trecemu prin Mangalia, frontiera nóstră, apoi uă distanță óre quare din terenul neutru, și ajungemu la frontiera bulgară, unde ni se spune quŏ, după un ordin recentu de la Sofia, fórte severu, nu mai eră permisu a trece nici o vită in Bulgaria; furŏmu dar nevoiți să așteptămu aci 4 ore pînă să găsim uă trăsură pré puțin recomandabilă cu quare abià pe la $2^1/_2$ ore de diminéță ajunserŏmu la Balcic. Tótă lumea dormià. Admirabilulu meu amicu — așa mĕ mândrescu a 'll numi in viitor — în locu să caute a se afla quât mai curôndu in casa sa, să se bucure de respectabila'i familie și să se repauseze in mijlocul ei, rĕmâne ăncŏ aprópe uă oră pe stradă căutându un locu spre repausulu meu și lăsându'mi un ommu al poliții la dispositiunea mé. Generosulu meu companionu îmi propusese locuința sa, dar n'am voitu să abusedu d'atîta urbanitate și bine voință. A doĕa-di, d-sa venì qua să insiste să mĕ mutu la domiciliulu d-salle; am refusatu tot supt primul motivu. Dar pentru quŏ

in lipsà de ocasiune am fost silitu a rĕmânea aci doĕ ḑille, dejunu, prînzu și cină excelente, lle-am avutu la aquestu bun amicu D. G. Stravaka. Éttŏ numele aquestui raru bărbatu.

Am rĕmasu cu atâta mai incântatu și m'amu simţitu cu atâta mai ferice quănd am avutu onórea să cunoscu şi pe dómna Stavraka, mamă de patru copii, doi băeţi și doĕ fete, frumoși ca aurora, și 'ntr'aquărora perfectă educaţiune vede ommulu pe fidela sóçă, pe excelenta mamă și pe adevĕrata matrónă.

Imi va permite lectorul să mĕ rentorn puçin inapoi.

Am spusu cum mi se ḑicé, in Constanţa, quŏ n'am să vĕḑu absolut nimic interesantu pe aquest drumu. Que mult diferă ideile și gusturile ómeniloru unele de altele.

In adevĕr, cà posiţiune topographică, de la Constanţa și pînŏ la frontieră intre România și Bulgaria, nu vede quineva de quât pré puçine mici variaţiuni; dar queea que inspăimêntă pe călâtoru este vastulu desertu unde nu întêlnesce de quât unu sau duĕ cârciume, singurele locuinţe umane. Aquésta sfâșiă inima! Tot cam astfel veḑuiu și in ţéra vecină pînŏ aprópe de Balcik. Aci natura se schimbà. Deși nópte, seninnl îmi permise a distinge la drépta și la stânga nisce mice coline quare din que în que cresceau în variaţiuni multiple. La intrarea în urbă, dinstinseiu, de ambele părţi, déluri rîpóse quare anunţau apropierea Balcanilor.

Aquestă mică, dar poetică urbă, afară de quâte-va pré puçine nouĕ constructiuni, nu păstréḑă de quât stylul, viaţa, maniera, moravurile musulmane. Quât despre posiţiunea sa naturală, aspectul pe luciul mării quât póte ajunge ochiul pe d'uă parte, all délurilor muntóse de uă mărétă variaţiune pe d'alta, este queva realmente fermecătoru; quŏci, dupŏ mine, natura a pusu doĕ extremităţi frumuseţilor ei : muntele și marea.

Qua să plecu de la Balcik, D. Stavraka nu m'a lăsatu pînŏ nu 'mi a procuratu D-lui êusuși uă birje fórte bună și cu unu birjaru de tótă increderea; am pornitu dar din casa D-salle lăsând aqueastă stimabilă famillie cu mult regretu, cu lacrimele pe gene, și ducêndu cu mine uă profundă recunoscinţă.

In totu drumulu aquesta, distanţă cà vre uă patru ore pînŏ aprópe de Varna, întâlnesce căllătorulu, mai la fiă quare quartu de oră, uă fôntănă de pétră solidu lucrată, din quare curge apă abondantă în sghiaburi de pétră, restu que indică óre cum simţimêntulu Turcului de binefacere și hospitalitate, dar quare acum, cu civilisaţiunea modernă, a începutu a se perde și la ell cum a peritu cu totul și la noi!

Qua să descriu aicea posiţiunea topographică, ar fi câtat să fiu un mare, mare poetu, queea que é departe de mine. Pădurile, selbișurile, liveḑile verḑi d'uă parte, orzulu și grânele aurii de alta, colinele cu drumurile și cărările lor rustice variând în tóte sensurile posibile, sunt atâtea admirabile jucării ale naturei în quât lasă pe căllătoru într'uă lungă și plăcută uimire.

Nu mult departe de Varna, aprópe uă oră, se întinde din nou uă câmpie mai mult sau mai puçin visitată de braçulu agricultorului, dar într'o clipă pe nesimţite și pe neașteptate se deștéptă căllătorul pe cóma unei coline quare face un immensu ocolu regulatu, și d'uă dată aspecte differinte îi surprinde vederea : Varna cu un lacu mare la drépta ei, la stânga ei cu fermecătórea raḑă, quare formézā un lungu și largu semicercu,

și apoi cu grațiosulu luciu all mării. Descinderea în Varna, din causa multor zigzacuri pe un pendiu grațiosu, se face abia într'o junĕtate oră; de unde ênsă aquelle aspecte nu se perdu nici un momentu din ochi. D. Stavraka avusese âncŏ buna ingrijire a 'mi da adresa sa quătre: «Hotel d'Angleterra», d'aci, curatu confortabilu și umanu, unde am fost admirabilmente priimitu și servitu.

Aquéstă urbă, cu stradele ei strîmte, neregulate și rĕu pavate, ne aduce-aminte recentulu trecutu; quâte va construcțiuni mai nuoe, abià facu o mică escepțiune în regula generală; dar se speră quŏ supt guvernulu actualu și mai alles supt inalta și nobila bine-voință a capului Statului, ea nu va întărḑia a prospera. (1)

Uă biserică ortodoxă ce se construe aci in fața grădinei pubice âncŏ in fașe, are un frumosu aspectu exterioru, in intru ênsă mai este mult de lucru; dar am observatu trei errori d'architectură symetrică : pré scurtă in proporțiune cu lărgimea ei, ferestrele pré mice și pré sus qua să aducă lumina necesarie și în fine, turnurile fórte mice, voiu să ḑic, fórte scurte și pleoștite în quât abia se disting din corpul bisericei. Nu sciu cum aici, cà și la noi, lumea n'a 'nțelesu âncŏ scopulu, sensulu sau insemnătatea turnului inaltu : ell attrăgêndu-ne căutătura 'n susu, ne mișcă inima, ne deștéptă mintea, ne 'nalță cugetarea la ceru. Musulmanii — póte numai prin instinctu — se pare quă, cu minaretele lor, au înțelesu mai bine aquéstă semnificare. Prelații noștri ortodoxi n'ar pêcătui dacă s'ar o-

(1) Aquestea lle scriém înainte de căderea principeluĭ Batemberg. Vom edea que ne va adduce viitorul.

cupa d'aqueastă idee și ar propaga-o pe quăt ar fi puțință.

Și aici și airea, mi s'a recommandatu să facu uă mică excursiune la loculu numitu *Monastiri*, uă oră și jumĕtate spre nordu. Am profitatu d'aquéstă recommandațiune, am luatu un fiacăru și, 'nsoțitu d'un germanu litteratu que am cunoscutu aci, am pornitu. Dupŏ uă pré mică distanță, intrarŏm intre vii de ambele părți, plantate de arburi și pomi de tot felul, quare făcéu uă umbră ast fel quŏ razele sórelui ardente nu ne surprindéu de quăt quăte 10—15 secunde. De ambele părți nu se vedéu de quăt vile una lŭngŏ alta, construite după gustulu europénu modernu, și de quănd în quănd întrerupte de altele dupŏ gustulu orientalu, aquéstă intrerupere făcé să dispară monotonia, adăoga la deliciosulu aspectu și excita curiositatea vĭagiorului. Ast-fel, făcêndu tot drumulu aquesta între vii, pomi, plantațiuni, vile, fŏntăne, umbră mai neintreruptă și avêndu marea la piciórele nóstre, ajungem la *Monastiri*.

Aci d'uă dată ni se înfățișéḑă un palatu : erà palatulu de véră all principelui, construitu solidamente pe un terrenu solidu. Nu este âncŏ terminatu, mai alles în interioru, dar după exterioru, se vede d'uă architectură și d'un gustu excelentu. D'aci vederea se perde peste măreţul oceanu și ochiul, avidu, se pare că domină peste intregul Pont-Euxin. Astfel, credu eu quŏ aquest palatu va merita numele de *Palatul superbu*. Rar va intâlnì ommul pe hemisphera nóstră uă posițiune mai frumósă, mai răpitóre. Căllătoru, de voiesci să vii la Varna, fă, de la Constanța, aquellași drumu pe quare 'll am făcutu si eu, și atunci îmi vei ḑice : *N'ai*

sciutu să descrii d'ajunsu, n'ai sciutu să spui totul, n'ai fost poetu.

Acum, inainte d'a pune piciorulu pe puntea navei, îmi mai rĕmăne să ḑicu căte va vorbe asupra quellei mai fromóse și mai profunde impresiuni ce am avut aici.

Opt ḑile căt am statu in Varna, am intratu prin hoteluri, prin cafeuri, casinuri, grădine etc., și am ascultatu, am trasu cu urechia qua să auḑu uă singură vorbă de nemulțumire asupra capului statului. Nici unu. Am vorbitu cu ómeni din tóte stările societății, i-am sondatu, i-am provocatu chiar, dar n'am auḑitu de quăt laude eșind din inime și exprimăndu-se prin buzele lor.

Que ferice este igemonul aquella quare e iubitu, respectatu și adoratu de popolulu sĕu, igemonulu aquella quare, lăsându pe mama sa în patria'i natală, își adoptă uă altă mamă quare este *patria sa adoptivă*, expuindu-și chiar viața pentru mărirea, gloria și fericirea ei, igemonulu aquella quare, respingĕndu uă camarilă lingușitóre, n'ascultă de quăt vocea popolului sĕu și nu se consultă de quăt cu ómenii de bine, igemonulu aquella quare, herou în resbelu, a sciutu să aducă pacea și consolațiunea în inimile părințiloru, văduveloru, pruncilоru; în fine igemonulu aquella quare departe de simtimentulu mesquinu all iubirei de argintu (să ḑicemu mai bine *de auru*), își vérsă punga sa pentru binele și progresulu țĕrii sale. Dar! ferice este aquellu igemonu quare se bucură de faptele salle și se glorifică printr'însele împreună cu popolulu sĕu. Și fericitu este popolulu aquella cu quare igemonulu se identifică și'll îmbrăçișéḑă, nu în aparință mincinósă,

ci din inimă curată și sinceră, nu cà unu tată vitregu, ci cà quellu mai bunu tată pe copiii sĕi.

Ettŏ impresiunea que nu se va șterge din inima mé în quăt ea va mai bate în peptulu meu.

Părăsind Varna, me 'mbarcu pentru Constantinopole. Vaporulu nu pornià de quăt după uă jumĕtate de oră. Preumblăndu-mĕ pe covertă, auḑu de la spate uă voce strigăndu-mĕ pe nume, me 'ntorcu și vĕḑu unu compatriotu și concetățénu alu meu, D. C. Gogu, profesoru la facultatea de mathematice în Bucuresci, sosia prin callea ferată de la Rusciuk: ăncă una din quelle mai plăcute surprinderi: queva mai multu. D. Gogu avusese bunulu simțu să-și cumpere unu *guide* în Constantiuopole, după quare, prin bine-voința d-lui amu fostu și eu condusu în tóte părțile și direcțiunile aquelleĭ capitale. 'I amu rămasu multu obligatu, și sunt datoru a'i exprima și aici mulțumirile melle.

In fine aburulu pune vasulu în mișcare.

Dupŏ quateva minute zărescu ultimele imposante vîrfuri alle Hemului, geminulu superbiloru Carpați. Que mișcare intimă, que plăcere indescriptibilă, que enthusiasmu încŏ ne cunoscutu să vĕḑu unulu din douĕ quelle maĭ sublime caprice alle naturei, și să plutescu pe alu doilea! Eramu uimitu, eramu transportatu!

Daca păgânulu quare n'a cunosnutu ăncŏ puterea Creatorului, daca atheulu quare nu voiesce a o recunósce, ar veni aici și ar avea înaintea ochiloru aquellașĭ aspectu grandiosu que mĕ exaltă pe mine în aquelle fericite momente, primulu ar ḑice: *Mare ești Dómne! te recunoscu, iamă supt egida ta!* Iar secundulu s'ar exprime : *O Dómne! nu mĕ perde, ci iartă-mĭ păcatulu!*

Dar, încet încet, muntele se ascunde în albastrulu etheru. Acum unu alt-felu de simtimentu se concepù d'uădată în sufletul meu, simtimentu de 'ntristare! Muntele dispăruse și pentru mine, lumea păré quŏ é jumĕtate perdută!

Intrebu acum pe Machiavelii cosmopoliți, quarii ḑicu quŏ patria este uă vorbă, și loculu nascerei uă utopie, que sunt, de unde vin, cum vin aqueste simtimente?

Aici să-mi fiă permisu a face uă mică episodă analogă, în quare intră eventualmente și descrierea characterului unei femei maghiare.

La 1844, plecu la Parisu, ajungu la Sibiiu de unde voiiu să iau unu locu la diligență, dar după cum mĕ informaiu la postă, câtă să așteptu 15 ḑille pînŏ să'lu pociu avea, quŏcĭ pînŏ la aquellu terminu tóte locurile erau ocupate mai de 'nainte. Timpulu fiind fórte înaintatu, aprópe de jumĕtate noembriu, întrebaiu în drépta și'n stînga cum ași putea pleca mai curându, ast-felu mi se recomandò de amicii mei unu cărăușu quare mergé la Peșta cu unu caru cu marfă și uă căruță cu șése cai așternută cu nisce pei argăsite. Cărăușul era unu Românu verde de tótă încrederea; îllu tocmiiu și a doua-ḑi se aflò la pórta mé. Imbrățișaiu doi copii ai soră-mi que se aflau acolo în schólă și, cu lacrimele 'n ochi, mĕ suiiu în trăsură unde vĕḑuiu uă damă quare nu atinsese încă maturitatea.

O Dómne! O natură! mari sunt misterele talle! Nu sciu de que astă femee îmĭ făcù uă impresiune cam urîtă

Cu tóte astea, dupŏ unu lungu mutismu din ambele părți, creḑuiu quŏ buna cuviință ceré să spargu tăcerea și să'i adresu quăte-va vorbe. Unde mergi, Dómnă, o întrebaiu? — La Agram, îmi respunse. — In que împregĭurărĭ? — Sunt măritată acolo cu un oficieru; am venitu aici qua să 'mĭ vĕḑu părinții, și acum mĕ 'ntorcu înapoi. Dar d-ta, mĕ întrébă ea, de unde vii? — Din țérra Românéscă. — și unde mergi? — Spre Viena și mai încolo. — D-ta ești grecu (1). — Ba nu, sunt Românu. — De que characteru mĕ rogu? (Așa se 'ntrébă în limba germană despre posițiunea în societate). — Căllătoru. — Bine căllătoru, dar de que characteru? — Atâtu și nimicu mai mult.

Intre alte conversațiuni que avurŏmu împreună, 'mi spune uă dată că unu majoru cu unu baronu s'au bătutu în duelu pentru ea; o ascultaiu fără să 'i ḑicu uă singură vorbă. Altă dată voi să scie de la Viena unde amu să mĕ mai ducu. La Parisu, îi respunseiu, vorbindu-i cu multu interesu de Francia. Que fel! exclamò ea: una é Francia și alta e Parisulu. Așa, 'i ḑiseiu, Francia é țérra și Parisulu capitala țérii. Asta nu intra 'n capulu ei, și o vĕḑuiu dispusă a discuta. Eu gîndindu-mĕ quŏ nu é aci loculu nici timpulu să facu geographie, schimbaiu vorba.

Eu avému unu borcanu de dulcéță cu mine. La fiăquare fŏntână unde ne opriamu, îi offeriamu întâiu ei quăte uă linguriță — pe quare o lua cu multă plăcere — apoi luamu și eu. Vre-uă trei sau patru ḑille, căllătorirŏmu în pace. D'uă dată vĕḑu că *cocóna* nóstră refusă dulcéța și stă 'mbufnată. Priviiu cu indifferință maniera ei, dar mĕ miramu de unde 'i-a pututu veni aqueastă subită supărare, póte — ḑicému în sine-mi — unde nu amu admisu cunoscințele ei geographice, quăci din 14 nopți que amu făcutu din Sibiiu pînă 'n Pesta, numai doĕ amu dormitu supt acoperămîntu

(1) Prin aqueste locuri, atunci ca și acum, se ia religiunea dreptu naționalitate.

de casă, pentru quŏ, unde mergému, nu găsiamu de quât cârciume cu uă singură cameră plină de nisce fiinţe que semănau a ómeni, cu plete negre unse cu seu, cu căméşa scurtă numai pînŏ la sfîrcul. cósteloru que abia se distingé quŏ a fostu uă dată albă, sumésă pînŏ la gătu, cu pelea gólă d'aci şi pînŏ la uă curea lată, cà de 25 centimetre, şi soiósă cu quare erau încinşi, restulu nu 'lu pociu descrie, buna cuviinţă nu-mi permite; unii aveu şi pinteni, póte quŏ erau *nemeşi-emberi*. Toţi aquestia trîntiţi unulu peste altulu şi horcăindu întocmai cà animalele que rîmă pămêntul, putórea din exalaţiunea alcoolului şi usturoiului îşi disputa latrinele. Iar noă nopţi amu dormitu în trăsură, care fiind destul de largă, nici haîna mea n'a atinsu vr'uă dată de haina ei, atâtu amu fosfu de delicatu cu dînsa, atâtu n'amu supêrat'o în nimicu.

Trecému fluviulu quare desparte pe România de maghiari. D'aci abià mai zăriiu quelle din urmă creste alle graţioşilor Carpaţi que se perdeau în spaţiu. Cu tótă dorinţa, cu tótă impacienţă que avému să visiteḑu Francia, légănulu modernu allu libertăţilor şi luminelor, să vĕḑu Parisulu, după mine, Athena modernă a globului, să cautu acolo unu remediu la slaba-mi vedere, să studiu popolulu aquela sublimu chiar în nebuniile salle, unu torentu de lacrime se porni din ochii mei, şi dorulu de ţérra, de loculu, de muntele meu, mĕ decisse unu momentu să mĕ 'ntorcu înapoi; dar îmi luaiu inima 'n dinţi şi ḑisseiu ***înainte cu Dumneḑeu.*** Spuiă şi aici cosmopolitismul cu descreraţiĭ lui aderenţi, daca nu este patrie, de unde veniau óre aquelle lacrime?

Pînŏ aici, vederea ultimelorŭ vîrfuri alle Hemului şi

quellor din urmă creste alle Carpaţilor sunt analoge; restulu însă differe mult: acolo intram în ţérra Hunilor şi barbarilor; aici plutému pe marea que duce la patria heroilor şi poeţilor.

Dar să terminăm episoda mé cu miculu restu din characterulu maghiaru.

Călcaiu pe pămêntul descendenţilor lui Atila. Un presimtimentu sinistru închegò d'uă dată lacrîmele în ochii mei. Tina pînŏ 'n driculu rótei, văgaşele pînŏ 'n burta callului rupseră 'n bucăţi una din rótele trăsurei. Que erà de făcutu? Ne suirŏm în carrulu cu marfă, iar cărăuşulu nostru rĕmase să repare róta şi să vie dupŏ noi.

Spre séră, ajunserŏmu la uă *cârciumă* isolată în mijloculu desertului sau *pustei Ungariei.* Gerulu erà în culme. Intrarŏmu în casă. Uă sobă quăt tóte ḑillele ave unu tepşanu tot aşa de mare în giurulu ei; altu locu a pune capulu jos nu erà. Să nu uitămu quŏ aqueastă cârciumă se chemà hotelu, dar n'avea nici unu patu, nici unu scaunu, ci numai uă méssă lungă şi uă *laviţă* pentru amatorii de *bort* şi *palinca* (vinu şi rachiu).

Peste uă jumĕtate de oră, vĕḑu quŏ se deschide uşea cu óre-care furie; intră cinci spînḑuraţi quăt *Zorilă* alu legendei populare şi scóte fiă-quare quăte unu pistolu trântindu-l pe mésă şi strigăndu să le adducă *bort* şi *palinca.* Eu stam culcatu pe unu tepşanu şi cocóna pe altul.

După costumulu meu şi alte semne, ei înţeleseserŏ quŏ sunt străinu, şi nici nu se mai îndoiau quŏ nu cunoscu *frumósa, eleganta* şi *clasica* loru limbă. Cu tóte astea quănd începurŏ a vorbi între dînşii, din tonul

lor, din câutăturele lor, înțelleseiu queva mysteriosu și, qua să mĕ convingu mai bine, mĕ sculaiu și mĕ apropiaiu de mésa loru întrebăndu-i daca sciu nemțesce. *Ninci*, îmi respunseră. Atunci deschiḑu tabacherea și le-o întinḑu ḑicêndu : *Tabac turkisch.* O iau, își âmple fie-care pipa, apoi mi'll aruncă, fărŏ quellu puținu unu gestu de mulțumire. Acum sciém unde mĕ aflu.

Quănd mĕ 'ntorseiu la tepșanul meu, cocóna dispăruse, așteptu, așteptu să reintre. In van. Atunci întrevĕḑuiu și mai bine pericolulu, dar mĕ resemnaiu. Mĕ culcaiu iar pe tepșanulu sobei și 'ncepuiu a fluera.

Spînḑurații ceréu și béu mereu la vinu. Scopul lor, pe quăt am înțelesu, erà să mĕ véḑă adormitu, apoi să mĕ prade sau să mĕ și asasine ; eu însă flueram într'una ; eĭ, la rîndulu lor, sperăndu quŏ 'n fine voiu adormi, béu mereu și bênd și bênd se îmbătarŏ astfel quŏ cadu ca porci pe sub mésă și începu a sforăi. Atunci distingu cinci differinte sforăiture, esu binișor afarŏ și mĕ suiu în caru unde găsescu pe *cocóna* sforăindu : mĕ culcu și eu și dormu iepuresce cu măna pe uă armă que avému cu mine.

Pe quănd se îngînà ḑiua cu nóptea, deșteptu pe cărrăușu să 'nhame caii și pornim.

Pe la ḑioa jumătate, ajungem la uă altă cărciumă, unde mĕ dau jos qua să comandu queva de măncare ; și sciindu că cocóna nu măncase de ieri de la prînzu, o învitu și pe ea la mésă și nu refusă. In intervalulu acesta sosesce și cărăușulu nostru. După dejunu, ne suim în trăsură și pornim. *Cocóna*, dejà desmăniată, mĕ întrébă, scii d-ta que ómeni erau aqueia d'aséră ? — Sciu, îi respunḑu, erau nisce briganḑi —

Cum poți sci daca nu scii unguresce ? — Am înțellesu din gesturile și maniera lor. — Ei, adăogò Maghiara, se dau de pescari și éttŏ que ḑicé unulu : «Camaraḑi, astă-ḑi nu pré avurŏmu parte în negoțulu nostru, dar la nópte speru quŏ vomu fi mai fericiți. — Așa credem și noi, respunserŏ quei-l-alți.» Amu înțellesu, îi repetiiu și eu, de aqueea m'amu suitu în carru.

Femeea în genere se crede mai religiósă și cu uă inimă mai tineră. Aquéstă femee maghiară mĕ lasă cum putém să deviu victima unor tâlhari, fărŏ a'mi ḑice uă vorbă, sau a'mi face unu gestu.

Étă maghiarulu.

Pontul-Euxin erà atăt de paceficu în quăt se păré quŏ am lásatu în urmă'mi cóstele Japoniei. Sórele se ascunse în Oceanu ; nóptea începù din que în que a'și întinde umbrele salle. Absorbitu în contemplarea astoru grandori alle naturei, addormiiu quăte-va minute pe corvetă ; puçin, și d'uă-dată deschiḑu ochii încă 'n aromire, dar que vĕḑu ? Uă pînḑă argintie se desfășură înaintea mé ; avé forma și aspectulu galaxiei (drumulu de lapte). In aquestu straniu deliru, creḑuiu unu momentu que trecém p'între sphere. Mĕ deșteptu bine : Erà luna și stelele que se reflectau în cathreptulu aquaticu și formau printre încrețiturile lui aquellu miracul grandios.

Atunci începuiu a cugeta : Cum ! n'au fostu óre de ajunsu aqueste minuni alle Creatorului : cerulu cu stelele, cu planeții, cu cometii, cu galaxia quare ne arată desmăsurata immensitate ? Sórele quare ne luminéḑă, ne 'ncălḑesce și face să prospere tóte productele nóstre : erburi, fructe etc., și să ne bucurăm de tótă sudórea frunții nóstre ? Luna quare, cu fruntea

și razele'i argintii alungă întunerecul dinaintea căllătoiului rătăcind? pământulu și marea cu miriadele lor animale, tóte spre usulu și sufficiența besoniilor (trebuințeloru) nóstre? — N'a fostu óre destul vederea que aquestu Creatoru a pusu în ochii noștri, verbulu în gura nóstră, auḑulu în urechile nóstre, gustulu pe limba nóstră, mirosulu în fibrele nóstre nasale, și pipăirea în degitele nóstre, qua să scim să usăm prin aceste simțuri de tot que este bunu și să ne ferim de tot que este rĕu? N'a fostu de ajuns quŏ aquestu Dumneḑeu ne-a dotatu cu aqueste simțuri, cu mintea și cu tóte facultățile nóstre, calle largă qua să ne conducă la binele doritu? In fine n'a fostu óre d'ajuns, spre mărirea aquestei Ființe a-totu-putinte, înalta rațiune și marea ordine que domină în totu universul de la gigante pînŏ la atomu? A cătatu óre să vie impostorii renegați să pue 'n fața aquestor mărețe minuni divine nisce minuni fabulóse și amăgitóre: *diavoli bătuți cu tóca 'n capu, șerpi prefăcuți în auru, cărămidă* băsnósă strânsă în mână cum se póte vedea numai în mâna scamatorului ciarlatanu; *roă căḑêndu pe capu și pĕrul schimbăndu-se în mai multe culori, oprindu-se cursulu rîului din porunca sântului, întrebăndu pe morți și ei respunḑêndu din mormîntu, cai morți cu capetele tăiate, apoi puse la locu și înviându; intrându în focu cu vrăjitorul, aquesta arḑĕndu, iar sîntul rĕmăindu ne atinsu,* pesci prăjiți, apoi sărindu de pe focu în apă și trăind âncŏ și astăḑi dupŏ atâtea secoli, etc. etc.?

Intrebu pe totu ommulu cu creerii nesmintiți de la locul lor să spuiă sunt óre aquestea mărturiri or fapte quare mărescu sau quare micșoréḑă puterea, voința și rațiunea Inaltei Provedințe?

Queva mai multu.

Qua să bage superstițiunea în capetele și inimele ómeniloru, au venitu impostorii renegați să substitue puterei lui Dumneḑeu puterea lui Satan, spuindu-ne și predicându-ne quŏ tóte rellele în lume vinu de la dînsulu, și făcĕndu ast-felu qua totu respectul datoritu împĕratului cerescu să se transforme în frica quătre regele infernului.

Și mai multu. Ne-au spusu și ne spun quŏtotu ommul (sau creștinul) are un îngeru la drépta și un diavolu la stînga lui, quŏ primulu ìll îndémnă la bine și secundul la rĕu; dar fiind quŏ rĕulu se practică mai mult în lume, amăgitorii au atribuitu mai multă putere diavolului de quăt îngerului, și ast-fel au spervenitu să inspire ommului incultu mai multă temere quătre satan de quăt respectu quătre Dumneḑeu.

Dar 'i așu întreba eu pe aquei hypocriți: totu voi ne spuneți, prin biserica nóstră, quo *Christosu coborându-se în iadu, a legatu puterea draciloru acolo,* prin que scamatorie dar au pututu dracii să deslege aquelle tari, ceresci legăture și să ésă din iadu, să vie să ne îndemne la relle? «Nu va mai puté încŏ stăpânia mor-«ții cu puterea să ție pre ómeni, quŏ Christ s'a po-«gorîtŭ sfărămăndu și stricându puterea ei. Legatu este «iadulu» etc.» (1). Daca fărâmată este puterea morții, daca legatu este iadul, (quare este diavolul), de unde mai vine dracul pe pământu?

'I așu mai întreba: Tot voi ne spuneți, prin biserica nóstră, quŏ *Dumneḑeu este pretutindenea.* Aqueasta este și sacra mea credință. Dar daca Dumneḑeu este pretutindeni așa cum creḑu eu quŏ este: în ceru, pe pămêntu, în mare, în stele, în sóre, în lună, și, cu

(1) Condaculu înviărei la glasŭ 7-lea.

un cuvîntu în totu universulu, atunci, draculu vostru unde mai află locu să stea, fărŏ să'llu arḑă foculu cerescu? Voi singuri aţi numitu pe dracul *duhu* necuratu, iar nu corpu sau *trupu ne curatu*; apoi atunci, daca ell nu é corpu, cum aquea mucenițǎ 'lla apucatu de pěru și 'll a bătutu cu tóca 'n capu? Ettŏ cum cădeţi din contradicţiune 'n contradicţiune. Christosu a venitu să *rădice pe ommulu quellu căḑutu* și voi 'll aţi affundatu în păcatele superstiţiunei quare a ommorîtu atâtea miriade de ómeni!

Au venitu aquești hypocriţi să rădice A-tot-putintelui clemenţa d'a erta pêcatele și să o lase în mâna sau voia unor pêcătoși innoranţi; ne-au spusu și ne spun mereu de pêcate capitale: *mâncarea cărnii, plăcerea vederei* a tot que este mai frumosu, mai sublimu și cugetarea *(gôndulu)* quare nu este de quăt un daru cerescu; iar ertarea acestoru păcate în óla cu fasolea, în mêtănii, dar mai alles în serindare.

Ei au mersu și mai departe.

Au propagatu celibatulu, au toleratu ruperea hymenului, au pretinsu — că faptă sântă — exterminarea genului umanu în contra preceptului cerescu: *Cresceţi și vě immulţiţi și mosteniţi pămêntulu.* Ettŏ cu que au venitu să înlocuiască aquelle mari și sublime minuni alle naturei, qua să aducă să însufle în capetele și inimele ómeniloru pesta quea mai ommorătóre *superstiţiunea.* Aţi înlocuitu purgatoriulu catholicu cu colive, colaci, prescure, făclii; cu prasnice, pomene, sărindare, etc etc.

Mĕ vor taxa de atheu, de eretic, sau celu mai puţin de protestantu.

Rĕspunḑu:

Creștinulu nu póte fi atheu, ereticu este numai renegatulu, protestantu nu suntu, nu voiu fi; dar doresc unu protestantismu Orthodoxu.

In fine ei au făcutu diavolului quea mai mare parte din puterea lui Dumneḑeu.

Am attinsu, numai în fórte micu resumatu, pervertirile și superstiţiunile cu quare, aquești parodiaţi *sânţi*, au âmplutu biserica lui Christos. A lle enumera tóte, ar fi necesitate de volume întrege, queea que nu este nici scopulu, nici cadrulu aquestei modeste broșure; voiu termina dar în prea puţine vorbe: nu prin fanatismu, nu prin superstiţiuni va attinge binele popolulu orthodoxu: daţi'i — de pe cathedra bisericei — întraltată în academie sacră, de philosophie sacră — daţi'i educaţiune morală, predicaţi'i adevěrulu pe quare lle aflaţi sacre în evangeliulu lui Christ. Nu'll învěţaţi *frica de Dumneḑeu* — ca de leu și de tigru — predicaţi'i respectulu quătre Dumneḑeu.

Biserica lui Christos a fost inaugurată cà schólă de moralitate publică dar ei que au făcut dintr'ênsa? Luaţi *ceaslovul, octoichul, mineele, triódele, cazaniile, vămile văzduchului, vieţele sfinţilor,* etc., etc., veţi vedea, un făcut dintr'ênsa uă schólă de superstiţiuni.

A doua ḑi, șése ore diminéţa, ajungemu în fine la intrarea în Bosphoru, ce se chiamă Cavák unde cătă să facemu carantina de cinci ḑille, din causa unoru casuri de cholerǎ que s'aru fi ivitu în Pesta. Pentru mine, aqueste cinci ḑille d'un arrestu gratuitu, ori quine 'și póte imagina que impresiune ré mi-a causatu; era unu carceru, eram desperatu; și cu tóte astea, am fost compensatu prin fermecătórea vedere a Bosphorului, cum și printr'uă soçietate de bărbaţi și femei

englesi, francesi și greci de multă eruditiune (1) fă-cêndu tótă ḑiua și tótă séra quelle mai frumóse dis-cuțiuni litterare. Mie 'mi plăcé să-i ascultu.

Am mai fost compensatu cu încântătórea vedere a ambelor țĕrmuri ridente cu communele și piscu-rile, cu forterețele și castelele lor, cu strigătele sĕlba-tice dar originale, alle guarḑiloru de nópte pe cóma colinelor, cu musicele, cu focurile d'artificie și ben-gale, cu luna quare, cu mysteriósele ei raze, întindé uă punte de argintu peste canalu. Ḑioa și nóptea aci păré quŏ 'și împrumutaseră delicele lor.

Dupŏ aquelle cinci ḑille de arrestu, vapórea 'și re-luò colosala ei mișcare, și 'naintarŏm pe Bosphoru.

Quât nu se va mira aici lectorul quare, cu dreptu cuvêntu, așteptă uă descriere a aquestui unicu mira-culu pe întregele oceanuri alle globului, quât nu se va mira, ḑicu, quând va vedea quŏ nu mai pronunțu uă singură vorbă într'aquestu sensu, quât nu va regreta quŏ a pus mâna pe aquéstă micuță broșură! Puçin ênsĕ, și speru a ne'mpăca.

Vĕḑêndu aquéstă grandiósă operă a naturei în tot lungulu ei, la fiă-quare pasu nu făcému de quât să criticu în ideia mea pe toți quâți s'au încercatu, să ḑicu mai bine, au cutezatu a descrie Bosphorul. Să 'mi permiță lectorul ancŏ uă mică episodă.

Quându însoçiam pe baronul de Talleyrand de la Rucăr la Dîmboviciórĕ și 'i rĕspundém la desele în-trebări que 'mi făcé asupra differinteloru punturi de situri și localități, îi vorbiam tot-d'uă-dată și asupra frumuseților încântătóre alle aquestui raru capriciu all naturei. Baronul m'ascultà cu uă mină nu pré

(1) Erau și Nemți, dar aquestia făcéu unu grupu în parte.

mult attentivă, fiind quŏ mĕ cam întrerupé qua să reîncépă întrebările salle. În fine ajungemu la Dîmbo-viciórĕ, și 'ndată que intrăm pe gura ei, baronul meu nu mai scóte nici uă vorbă, păré qu'a ammuțitu cu totul. Din distanță 'n distanță 'll opriam qua săĭ ob-servu multiplele variațiuni; le contemplà extaziatu, dar nu pronunțà nici uă vorbă.

Ajungem la speluncă, intrăm, observăm formațiu-nile de stalactit alle capriciului naturei, ne 'ntórcem, și, la eșire, zărimu aquea lumină mysteriósă que nu se póte descrie, cà fiă-quare alltu mysteru all ceru-lui. Atunci baronul face un gestu, rădicându mâinele 'n susu, quare, de și 'n tăcere, exprimé sublimulu: *Mare eștĭ Dómne!*

Dupŏ que eșirŏm din prima strîmtóre pe un mun-ticelu semĕnatu de mii de flori, îll întrebaiu: *Cum vi s'a părutu, Domnule baron, am exageratu cu descrierea mé?* — Nu, mĕ 'ntrerupse comisarulu francesu, d-ta nu 'mi ai spusu totu. — Așa dar cum gâsiți Dîmbovi-ciórea? — Este indescriptibilă.

Tot ast-fel, înaintându pe Bosphoru, am amuțitu și eu; ênsĕ queva mai mult: nu numai limba, dar și péna 'mi-a ammuțitu. Nu, Bosphorul este indescripti-bilu; ochiul numai póte satisface pe curiosu. Ettŏ de que ḑicu: Or quine se 'ncercă a'll descrie, este un cu-tezătoru.

Quineva, în timpii mai vechi, a ḑisu: *voir Rome et puis mourir* și expresiunea a trecutu în proverbu. A-quella, certamente, nu vĕḑusse Bosphorul, quŏci atunci ar fi ḑissu: *voir le Bosphore et puis mourir.*

Și daca eu am cutezatu a pune mai jos uă fórte modestă poesie *Bosphorul* n'am avutu delocu presump-

ţiunea a'll descrie; din contra, am voitu — cum se va vedea — să arătu quŏ ell este indescriptibilu.

BOSPHORUL

Acest immens balaur que pare fără fine,
Se strînge, se îngustă între coline doĕ
Que, mult mai mult aprópe, se pare quŏ 'şi dau mâna
S'ajuugă la Byzanţiu, să 'i spuiă que ell este.
Un firu abià é aquesta din cóma sa sburlită
Que trece-aci pacefic? — Dar que cutez eu óre
Să cânt p'aqueste ţĕrmuri? palatele splendide,
Mosquele superbe, grâdine florifere,
Luciri de foc'artistic, sau tonuri musicale
Que arta le inventă? O nu, o nu, quŏci verva
Poetului se stinge şi lyra'i ammuţesce
Şi musa sa dispare. Aquestea suntu produse
De braçele umane, de imperfectul spiritu
Que, astădi de există, ell mâine nu mai este.
Ó nu! aici e fapta divină, creatóre,
Ne înţellésă noĕ; e mân'a-tot-potentă,
Mysteriósă quare a dis să fiă-aquelle
Coline, cóste, stînce în varie aspecturi,
În quare mintea piere şi ochiul rĕtăcesce.
É mâna creatóre quare-a plantat aquelle
Încântătóre selbe cu alle lor superbe
Şi magice cunune que fermecă vederea;
E Ea, aquea Putere que-a dis' să fiă dioa,
Să fiă nóptea, dis'a, şi 'ndată elle fost'au
E Ea, aquea Putere que-a dat reginei nopţii
Lucirea qua să spargă în negrul întunerecu
Şi să arginte câmpii şi crestele muntóse:
E Ea que-a pus, Ea numai, în vocea philomelei
Inimitabili tonuri, şi în dilectul sgomot
All undelor şoptinde, a lor dulce 'ngînare.
O nu, o nu! Aicea, fiă talent sau geniu,
Se perde, mut' rămâne; e mic, să sciă ommul
Quât póte Creatorul; e mic' qua să descriă

Uă fapt' aşa de mare; e-atom' pe lûngŏ totul
Ast univers', să spuiă cerescile mystere.
Vederea'i é destulă, contêmple şi adóre!
Acolo este arta, é faptă, braçu umane,
Aici e-Atot-putinţa de ceruri creatóre.

Incântatu de objectele mamnefice que contemplam în drépta şi 'n stînga, şi, cum diseiu, mutu şi eu şi péna mé, mĕ deşteptu din aquestu plâcutu deliru, în portul Constantinopolei.

Dar vai, que amară descepţiune! Tóte necurăţeniile posibile plutiau în aquestu portu. Atunci mi se deslegò limba, mĕ exclamaiu şi eu cà comisarul francesu, dar, într'un sensu cu totul oppusu, şi diseiu: O Dómne, que este aquestu mysteru!

Descindêndu la debarcaderă, vĕduiu cu horóre şi mai multe necurăţenii înquât eram silitu să cautu puntul unde să puiu piciorul. Uă mulţime de câini stau unii lungiţi, alţii 'şi disputau aquelle necurăţenii. Înaintându pe strade pînŏ la Galata-seraiu, nu 'ntêlniiu de quât câini certându-se pe aquelleaşi necurăţenii; şi aquella dintre muritori quare ar avea ciudata plăcere să'şi audă uă plóe de 'njurături turcesci, n'are dequât să loviască un câine.

Aqueastă stradă se află în partea que se dice *Pera*, quea mai renumită din Constantinopole şi mai binişor pavată; aci sunt tóte ambasadele şi consulatele străine; cu quât ênsĕ merge cam spre appusu cu atâta se strîmtédă ast-fel quŏ uă-dată trecêndu p'acolo, de nu păşiam iute într'uă prăvălie, erà să fiu strivitu de doĕ trăsuri que se'ntêlniseră tocmai aci. Câinii nu lipsescu nici din aquéstă stradă; mai mulţi, quătre quarii exprimém mirarea mé asupra astei toleranţe, 'mi au dis

quŏ aqésta este âncŏ uă fericire, quăci aceste animale mai curăţă puçin stradele.

Supt Constantin quell mare, Constantinopolea ajunsesse să 'ntrécă chiar pe Roma în mamnificenţa monumentelor salle; dupŏ que ênsĕ căḑù în posessiunea Turcilor supt Mahomet II, ea fù devastată de quea mai însemnată parte a aquellor monumente, şi astăḑi quelle mai remarcabile sunt cam aquestea:

1-iu. Turnul fórte'naltu de la Galata, construitu de Genovesi, ai quăruia muri sunt d'uă grosime pînŏ la 4 metri, cu doĕ rônduri de quâte 14 ferestre, unele mai jos, altele mai sus, de unde domină vederea peste tótă capitala şi uă parte a Bosphorului cu *Corne d'or* (Cornul de auru) şi cu ţĕrmurile lui asiatice semănate de urbe cu construcţiunile şi vilele lor răpitóre.

2-lea. Schóla patriarchieĭ la Phanar, situată pe uă 'nălţime óre-quare şi construită într'un gustu fórte allesu; vastă şi admirabil distribuită, cu opt clasi collegiale, cu uă bunicică bibliothecă, cu un cabinetu de historia naturală âncŏ în pruncia sa, dar quare progreséḑă din que în que prin singuru ajutorul generosu all chreştinilor orthodoxi.

3-lea. Palatul patriarchului, cu biserica St. George, în quare nu se vede alt queva de mare însemnătate dequât têmpla cu uşile şi micele columne alle altarului, fórte antice şi sculptate în lemnu negru de olivu, şi scaunul archipăstorescu pe quare se ḑice quŏ ar fi statu St. Ión Chrisostomul.

4-lea. Piaţa armeloru cu mĕreţul pallatu all ministerului de resbelu numitu *Serascheratul*, cu alte frumóse edificiuri împregiur, cu turnul de observare pentru focu,

cu uă pórtă imposantă, şi cu un admirabilu aspectu peste Bosphoru şi peste marea de Marmară.

5-lea. At-meidan sau fost Hippodromul, quare, se ḑice, avé quâte-va sute de statue mari şi mice, fôntâne şi băi, grădine de flori şi arburi de quea mai surprinḑĕtóre frumuseţe, cum şi uă mulţime de alte objecte d'uă valóre considerabilă, cu quare apoi quei maĭ mulţi sultani 'şi au ornatu palaturile lor; ast-fel quŏ aquestu hippodromu se puté ḑice, cu dreptu cuvêntu, a opta minune a lumei. Astă-ḑi nu se mai vede nici urmă din tóte aquestea, astă-ḑi este un câmpu mare, cu un fel de casarmă în mijlocu, destinatu pentru exerciţiu militaru.

Nu este de mirare să vedemu pe păgânu quŏ caută să distrugă tot que e chreştinu; dar este de mirare şi mult durerosu quând vedem pe chreştinul, pe compatriotul, pe concetăţénul nostru quŏ se sforţă din puteri să nimiciască nu numai tot que este chreştinu, dar chiar şi que este naţionalu, atât în material quât şi în moral.

6-lea. Bazarul (Bezestenul) d'uă întindere colosală, cu o mulţime de despărţiri sau strade, tóte boltite, şi d'asupra cu ferestre de ambele părţi.

7-lea. Tophana (arsenalu militaru) unde se află şi palatul sultanului Abdul-Aziz, quare se ḑice a fi d'uă rară frumuseţe; dar nu se póte vedea, mi s'a spusu, dequât cu permisiunea sultanului, queea que presintă mari difficultăţi, cu tóte astea, se observă aci pórta de marmura quea mai frumósă, albă cà néoa şi sculptată în azuru. Eu creḑu quŏ, la vederea ei, quellu mai abilu sculptoru ar rĕmânea surprinsu.

8-lea. *Bin bir derek*, saŭ *uă mie una columne*, uă ci-

ternă colosală, adûncă și boltită peste 212 columne (1) quare servià uă dinióră d'un mare reservoriu de apă din quare se alimentà tótă cetatea și chiar băile lui Zeuxip de la hippodromu.

9-lea. *Cornul de aur*, un braçu de mare unde se vĕd maĭ multe nave de resbelu etc., quare dau un aspectu împuitoru.

10-lea. Palatul actualului sultan, exterioramente d'un aspectu fórte măreţu; interioramente nu se póte vedea — de străini mai alesu — dequât iar cu permisiunea Sultanului que nu se póte avea dequât prin mari favori, quare, pe timpul quând ministrul respectivu lipsesce, nu suntu deloc la 'ndemână.

11-lea. *Sublima Pórtă,* un vastu edificiu, stylu italianu, dar fărŏ mare interesu, în întru nu'll am pututu vedea tot din causa de mai sus. Ambasadorul nostru lipsià.

12-lea. D'aci, într'uă mică distanţă, uă splanadă graţiósă duce la Museul d'antiquităţi, de la *Cinili-Chioşc.* Uă calle netedă în valle și în giuru'i uă grădină semănată de cipri, plus vederea peste tótă Pera și Galata, facu un aspectu multiformu și fermecătoru.

Museul, ca edificiu, este d'un planu și d'uă construcţiune cum nu lasă, creḑu, nimic de doritu; iar objectele que ell conţine, deși quelle mai multe mutilate, lipsindu la unele capul, la altele un braçu sau amêndoĕ, la altele uă mână sau amêndoĕ, un picioru, etc., sunt cu tóte astea d'uă valóre immensă suindu-se pînŏ la quea mai înaltă antiquitate romană, grécă și egypténă; ast-fel quŏ sunt multe din aquestea

(1) Nici historia nu spune, nici nimeni n'a pututu sà'mi explice de que sa ḑisu *uă mie una*.

de quare museele Europei, quelle mai renumite, ar fi mândre de le-ar posede.

In Martiu 1882, *Museul Cinili-Kiosk*, înavuţitu și reorganisatu, a fost deschisu publicului. D'atunci, Hamdi-Bey, fiul eminentului ommu de Statu othomanu Edhem-Paşa, quare a frequentatu, în timpu de trei-spre-ḑece anni schóla din Paris de *Belle-Arte* și atelierele pictorilor quellor mai celebri ai Francii, a fost numitu directoru all museului și d'atunci aquest frumosu monumentu a luatu un svolu considerabilu.

Fórte ușor se 'nţellege quŏ aquestu june a refusatu petrecerile de la Mabile, quŏ n'a flanatu căscându gura pe bulevarde, quŏ nu'și a făcutu nóptea ḑi prin cafeurile Parisului, etc., etc., quŏ n'a observatu modele, depravarea și tóte smorfurile străine, ci a pusu travaliu şi silinţă spre a studia frumosul și utilul qua să le ducă și să le 'mprăștie în patria sa. Ferice d'un assemenea fiu quare reîmbrăçișéḑă pe tatăl sĕu; ferice de tatăl quare reîmbrăçișéḑă un asemenea fiu.

13-lea. Biserica arménă cu patróna Sta Treime, construită în stylu byzantinu aliatu cu gustul modernu, satisface mult ochiul visitatorului; dar queea que se póte recomanda cu mai multă seriositate este pictura têmplei, cu a icónelor, a sânţilor de *întâiul rangu*, a apostolilor, a profeţilor, etc. Expresiunea historică a fiăquăruia tablou surprinde privirea și inspiră respectul şi adoraţiunea; póte eu sunt puçin cunoscĕtoru, dar viă quellu maĭ competentu și specialu, și va spune certamente quŏ arta aci 'și a attinsu perfecţiunea. Christ crucificatu în altaru la capul S-tei mese spre resăritu, este queva miraculosu.

14-lea. Platanul Ianicerilor, în grosime la rădăcină

cà la 18 metri, și cu uă scorbură în quare s'ar putea adăposti 6—7 ómeni. D'aci, puçin la stânga, se desfășură uă aruncătură de ochĭu admirabilă peste Bosphoru și marea de Marmarà.

15-lea. Drumul de feru în tunelu, quare merge de la Galata pînŏ la capul punții que duce la Stambul.

16-lea. Aquéastă punte, de 450 metri lungime, se deschide la mijlocu quând au să trécă vase mai mari.

17-lea. *Baluclî.* Pe quând musulmaniĭ dedéu ultimul asaltu la resparii Constantinopolei, un călugăru grecu din aquestu schitu, pusesse să prăjiască nisce pesci. Totu-d'uă-dată, un alt călugĕru, cu totul spăriatu, se presentă la ușea bucătăriei strigând: «Cetatea e luată!— Ba! respunde quella-l-alt; o voiu crede quând voiu vedea pescii mei quŏ sar afarŏ din sobă», și pescii sărirŏ, vii nevătămați, jumătate vineți și jumĕtate roșii, pentru quŏ nu erau prăjiți dequât p'uă parte; ei furŏ aruncați, daca se póte crede, în apa din quare se pescuiseră și 'n quare 'nótă âncŏ. Călugărul quare arată visitatorului aquéstă minune, nu lipsesce niciuădată a'll stropi, cà benedicțiune, cu quâte-va picături de apă sântă, în speranța d'a lle vedea recădêndu în buzunarul sĕu cà prin minune convertite în bucăți de monedă.

La un locu, unde eram mai mulți adunați și eu vorbiam despre curiositățile Constantinopolei, un grec bĕtrânu quare se păré quŏ scie carte, mĕ 'ntrebŏ daca am fost la Baluclî. — Nu, 'iam rĕspunsu, și nici nu credu să mĕ ducu — De que? — Pentru quŏ nu mĕ 'mpacu cu superstițiunile. — O, nu! 'mi repeti bĕtrânul, să fii convinsu d-ta quŏ astădi nici hamalii nu mai credu în asemenea basme.

18-lea. *Grâdinele.* Intre mai multe grâdine, aflate în Constantinopole, quelle mai remarcabile se dicu aqueste doĕ: *Grands Champs* la Taxim și *Petits Champs* în Pera, prima are un aspectu pe Bosphoru și pe cóstele Asiei, ast-fel quŏ ar dori privitorul să nu se mai facă nópte; în secunda — fórte bine umbrită — am ascultatu, în mai multe seri, uă musică italiană atât de 'ncântătóre înquât, or quând mĕ gândescu la dênsa, pare quŏ vibră âncŏ în urechile mele.

Voiu termina cu S-ta Sophia.

In annul 325 dupŏ Christos, all doĕ-decilea all domniei sale, Constantin înălțŏ prima basilică consacrată, nu unei sânte cu numele de Sophia, ci sapienței (înțelepciunei) divine Τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ. Fiul sĕu Constanțiu o mai mări, dar în 404 supt împĕratul Arcadiu, ea fù arsă în parte într'uă rescólă excitată prin exilul sântului Ión Chrisostomul. Restaurată de Theodosiu II, basilica arse a doĕa óră în 532, pe timpul marei insurecțiuni disă a Victoriaților (Nika), râdicată prin rivalitățile lui Cirque, în all cincilea annu all domnirei lui Iustinian. Aquestui împĕratu datorim noi edificiul quare există âncŏ astă-di. Ell voi qua aquestu templu să fiă monumentul quell mai magneficu que s'a pututu vedea de la creațiunea lumei; așa dar pusse ell să adune din tóte părțile imperiului materialele prețióse, marmurele, columnele, sculpturele templelor quellor mai renumite. Ast-fel priimi el de la Ephes opt columne, de breccia verde (un felu de marmură rară), provenindu probabilmente de la celebrul templu all Dianei; de la Roma, opt columne, râdicate altă dată de împĕratul Aurelian de la templul sórelui din Heliopolis (Balbek). Templele de la Athena, Delos, Cyzica,

Zois, Osiris în Egyptu, furŏ și elle puse a contribui. Doi architecți greci, Antemiu de la Trolli și Isidor de la Milot, furŏ însărcinați cu directiunea lucrărilor; dar se pretindé quŏ împĕratul ênsuși priimise de la un angelu planul edificiului și banii necesarii la construcțiunea lui. Justinian voi s'arunce ell însuși primele fundamente. Uă vastă splanadă acoperită cu un felu de betonu, formându un așternutu de doĕ-ḑeci picióre de grosu, și quare se 'ntărì cà ferul, servì de pilă saŭ themelie a edificiului. «Murii furŏ construiți de cĕrămidă, dar făcurŏ pilasiri (stîlpii) de petre mari calcare, quare furŏ legate cu scóbe de feru, cum și tablele de marmură cu quare toți păreții interiori furŏ decorați». Ḑece mii lucrători, conduși d'uă sută de maestri zidari, erau d'uă-dată puși în lucru. Pe tótă ora împĕratul venià să supraveghеḑe lucrările și rescompensà pe quei mai zeloși.

Pentru confecțiunea domului, dete să confecționeḑe la Rodos cĕrămide atât de ușóre, înquât doĕ-spre-ḑece dintre elle nu trăgéu mai mult deqâut uă cĕrămidă ordinară : elle purtau inscripțiunea următóre : «Dumneḑeu a fondat'o, Dumneḑeu o va apăra». Elle furŏ dispuse prin așternuturi regulate; din doĕ-spre-ḑece 'n doĕ-spre-ḑece așternuturi se zidéŭ relique (móște), și preoții înălțau ruge la ceru.

Terminându-se templul fù decoratu cu mamnificență. Păreții murilor erau îmbrăcați cu marmure prețióse; capitelele (partea de sus a columnei) și corónele furŏ aurite, boltele și părțile de jos depinse (zugrăvite) în encaustic (1), cupola âmplută d'un mosaicu auritu și coloratu. In genere, tóte picturele erau pe câmpu de

(1) Un felu de pictură cunoscută în vechime.

auru. Afarŏ de astea, erà aci uă enormă profusiune de vase prețióse, de candelabre, de cruci, totul în auru masivu cu doĕ-ḑeci și patru de evanghelii, fiă-quare cântărind 100 chilograme, etc. În sanctuaru (βῆμα) era altarul (ἁγία ῥάμαξα) făcutu de auru și d'argintu, de feru și de platină, de mărgăritare și de diamante. Erà apoi uă enormitate de pietrele quelle mai rari. Mésa sta pe patru columne de auru. Dedesupt se rădicà ciboriul (vasul sacru) în quare se conserva sânta cuminecătură. Aquestu ciboriu erà formatu din patru columne și patru arcuri d'argintu, ținêndu uă cupolă de auru supramontată c'un blocu (grunju) de auru, trăgêndu 118 livre, și c'uă cruce de auru de 80 livre. Incinta sanctuarului (Κίγκλιδες), ambonul, thronul patriarchuluĭ, scaunele quellor șépte preoți, etc., nu presentau uă mai puçină mamnificență. Se'nțellege quŏ aquestu monumentu a cătatu să coste pe 'mpĕratul sume enorme. Ell a usatu aci de veniturile provinciilor, alle imperiului, alle triburilor barbare; însĕ tóte aquestea furŏ insufficiente, și se vĕḑù redusu la expedientele quelle mai culpabile qua să'și procure bani. «Spesele se suiau dejà la 452 cântare de auru (7,955,200 ducați) pe quând murii nu se râdicau dequât la un metru d'asupra solului».

În fine monumentul fù terminatu în annul 548 șéispre-ḑece anni dupŏ que fusesse începutu. Impĕratul îi facù dedicarea cu mamnificență. Dupŏ un marșu triumphalu pe Hippodromu și imense distribuțiuni făcute popolului, se dusse la templu și strigò : «Glorie Domnului quare m'a judecatu demnu d'a îndeplini aquéstă lucrare; te-am învinsu, Solomóne». Rugele,

olocaustele, serbătorile publice și distribuțiunile de bani durarŏ patru-spre-dece dile.

Cupola, lucrată cam cu precipitare, se surpò în 550 prin effectul unui cutremuru. Isodor junele fù însărcinatu a o reconstrui; ell îi micșorò diametrul, împinse pilastri ocolindu'i pe dinafarŏ cu păreți tari. In 987, supt împĕrații Basiliu II și Constantin IX, uă nouĕ restaurare fù necesarie; în 1371, un cutremuru resturnò crucea. In 1453, pe quând s'a luatu Constantinopolea de Turci, uă sumă de preoți, de femei, de tóte clasile, se 'mbulziau în basilica S-tei Sophii; cuceritorul pĕtrunse căllare în biserică pînŏ la altarul cel mare, și, sărindu de pe callu, strigŏ : «Nu é Dumnedeu dequât Dumnedeu și Mahomet este prophetul sĕŭ!» Aquesta fù semnalul de masacru și jéfu. In momentul intrării Turcilor, dice uă legendă que Grecilor le place a o repeti, un preotu celebrà leturgia; ell lăsò altarul, ducêndu cu sine *sântul potiru*, și dispărù pe ușea unei galerii. Indată ușea se aflò închisă printr'un muru de piatră. Dar, adaogă legenda, quând S-ta Sophia va fi redată cultului chreștinu, aquea pórtă se va redeschide și preotul va reveni a'și termina liturgia întreruptă. Mahomet cuceritorul consacrò S-ta Sophia cultului musulmanu, și construi un minaretu și quelle doĕ anteride, (peronuri, contraforturi) quare susțin edificiul la S. E. Selim II rădicò pe allu doilea minaretu; Murad III rădicò pe quelle-lalte doĕ minarete în partea de N. E. și dispusse a se pune pe vîrful cupolei uă semi-lună de bronzu de un diametru considerabilu all quăruia auritul singuru a cosstatu 50,000 ducați. Ell făcù și reparațiuni în interioru, și adduse din insula de Marmara doĕ enorme

urne d'alabastru, quare proveniau, se dice, din Pergam. Supt sultan Abdul Medjid 1847—1849, uă restaurațiune generală a S-tei Sophii a fost încredințată d-lui Fossali, architectu tessinesu quare prin armature de feru și alte masse de zidărie, sciù să consolide arcadele și păreții quare amerința să cadă în ruină. La finele lucrărilor (13 luliu 1849), sultanul Abdul-Medjid a inauguratu mosquea printr'uă țeremonie solemnă.

Astă-di este fórte dificil a recunósce exterioramente planul primitivu all basilicei convertită în mosquee. Antoride masive, râdicate de Murad III qua să susțiă păreții mișcați de cutremure, și uă mulțime de construcțiuni posteriόre, alipite de murii edificiului îi mască formele. Singure, quelle patru minarete albe, quare se 'nalță la patru unghiuri alle edificiului, mai attrag privirea. Unul, la N. E., ornatu cu ciubuce etc., dungile de separațiune sunt în relief și împreunate quâte doĕ-doĕ la partea superióră prin semi circonferențe încălicându una peste alta; ell are un balconu în giuru'i quare ese afarŏ din corpul lui, ne fiind susținut prin nimic; garnitu cu uă galerie sculptată azuru. Quelle doĕ minarete de la O. sunt polygonale cu colți pe dunge în relief și avêndu fiă-quare quâte un balconu cà quellu de mai sus cu galerii sculptate azur. Intre aqueste patru minarete simple și puçin masive se 'nalță marea cupolă cu immensa ei semi-lună, quare se zăresce, se dice, din vîrful muntelui Olympu all Bethymiei; ea é susținută de muri pe themelii alternativmente albe și rozatre, ocolită la basea ei d'uă corónă de ferestre și avênd alături spre E. și spre O. doĕ semicupole. Despre E., se remarcă uă ușe quadrată d'un stylu frumosu, ornată cu șése columne de

porphyru și de marmură, și all quaria nivelu este peste nivelul stradei. Despre partea S. sunt mai multe *turbe* (1), fŏntâna d'abluțiuni (spălare) și intrarea principală a marelui peristylu. Spre a nu scandalisa pe musulmani, străinii nu sunt admiși a intra pe aquéstă ușe, ci pe alta situată la N., quare este mai puçin expusă vederei.

Mai tóte aquelle objecte, d'așa mare prețu, au disparutu. Queva mai mult. Tot străinul quare intră aci și se depărtédă mai la uă parte, se pomenesce cu un hoge quŏ 'i presentă uă chârtiuță cu 10—15 pietricelle de mosaicu. Străinul, credêndu quŏ i se dă aquestu micu presentu cà suvenire, îi mulțumesce, dar hogea întinde mâna și pronunță : *bacșișu*. Ast-fel, încetul cu încetul, se va despuia și de mosaicul que a mai scăpatu pînŏ astă-dĭ.

Un lucru însŏ de quea mai mare mirare și pe quare nu 'mi 'll pociu explica, este quellu următor.

La una din marile ferestre — în formă de curcubeu — alle galeriei de sus que încinge basilica, se află patru columne coprinse într'ênsa, avênd fie-quare la partea superióră quâte uă cruce aurită quare, de și veche, este âncŏ fórte bine pronunțată. Nu mĕ pociu mira îndestul cum aquestea au pututu scăpa de vandalismul barbaru!

Între impresiunile melle intră și quelle următóre :

Într'uă di trecênd, cu D. Gogu și cu un amicu de peste Milcovu, pe la colțul unei strade, vedem acolo mai multă lume adunată, și un ommu în uniformă— părê all poliției — cu alți subalterni quarii cântăréu

(1) Un felu de cupole sepulcrale la Turci que sultanii 'și facu pentru ei și copii lor.

la pâine și o aruncau quând într'un coșu, quând într'un sacu. Curiositatea ne attrase și prin amicul de peste Milcov — quare cunoscé bine limba turcă — întrebarŏm que este : — pâinea lipsă, ni se respunse.— și que face cu aquea pâine? — se împarte la săracĭ. — Și quât de mare póte fi lipsa cà să fie supuși la aqueastă amendă? — Și pânŏ la cinci dramurĭ. — Dar vr'uă ertare nu există pentru dênșĭĭ? — *Ioc, ioc, ioc!* fù uitimul rĕspunsu all Turcului.

Bieții ómeni! simpli, dar leali. Se vede quŏ acolo nu s'a simțitu âncŏ necesitatea d'a'și da pĕrul în mâna brutarilor, măcelarilor, olarilor, dogarilor, ferarilor (țigani, etc., qua să 'și fabrice allegĕtori, saŭ — să punem mai bine puntul pe *i* — se vede quŏ acolo n'a ajunsu âncŏ phyloxera civilisațiunei nóstre.

Puterea, ași putea dice supraumană, a *hamalilor* d'aci, asemenea m'a impresionatu fórte mult. Am vĕdut hamali ducênd pe spinare, de la portu pânŏ la Pera și mai departe, și mai alles suind, greutăți de la 100 pînŏ la 150 de ocà. Que óre 'i face pe aquei ómeni — tot cà quei-l-alți ómeni — să fiă așa tari? Clima? Nu se póte crede. Este singură deprinderea, și mai mult nevoia de existență. Supt actualul nostru guvernu, sperăm quŏ, în curênd, și Românii noștri să devină tot așa de tari.

Ancŏ o impresiune profundă și mult plăcută.

Eram la o imbarcaderă, unde așteptam vaporul pentru Kadi-Keui (Chalcedonia). In intervalul aquesta m'apropiiaiu d'un june pe quare 'll audisem vorbind grecesce, și 'll întrebaiŭ daca Scutari este departe de Kadi-Keui. — Nu, 'mi respunse ell, distanță cam de uă jumĕtate oră, dar d-ta eștĭ străinu? — Cum vedĭ — De

unde? — Din România — Dar eştĭ grecu? — Nu, daca sunt din România, sunt Românu, cum şi grecul din Grecia este grecu. — Asta nu face nimic, eŭ îţi pociu probà quŏ Românii sunt Grecĭ. — Fără îndoială, tot aşa cum 'ţi aşi proba eu quŏ Grecii sunt Români. Voì să mai ḑică queva, dar vĕḑênd quŏ are poftă d'uă discuţiune atât de insipidă, şi quŏ nu este de cât un sarsail, îi întorseiu spatele şi 'll lăsaiŭ. Preumblându-mĕ p'aci, vĕḑu pe sarsialul meu vorbindu mai încolo cu un preotu, şi, apropiindu-mĕ, auḑiiu pe preotul ḑicêndu'i: «Cum se póte Românul să fie Grecu? Dar d-ta n'ai citit quell puţin historia qua să scii quŏ Românii sunt descendenţi ai Romanilor de unde 'şi au păstratu şi numele lor de Români cu tóte datinele şi tradiţiunile lor? cu limba română quare, din tóte surorile ei, italiana, spaniola şi francesa, ea este quare a conservatu mai mult, de la muma lor latina, finalul verbilor, substantivelor etc.? N'ai citit d-ta historia qua să scii quŏ pe la annul 105 după Cristos, împĕratut Traian all Romei trecênd Dunărea cu armatele salle în Dacia, quare atuncĭ se compunea din România, Moldova, Basarabia, Bucovina, Transilvania şi Banatul, bătù pe regele eĭ Decebal ast-fel quŏ ell, desperatu, îşi dete singur mórtea chiar în anul aquella 105? quŏ Traian, exterminând pe Daci, populò aquéstă ţérră cu colonii romane, de unde şi *România* şi *Români;* quŏ aquestu popolu Românu, p'între tóte invasiunile barbare que s'au sncces u la ell mai mulţi secoli, 'şi a conservatu limba, religiunea, datinele pînŏ la quelle maĭ mici deprinderi alle lui; quŏ, cu tóte emigrările lui, ell 'şi a conservatu âncŏ litteratura sa quell puçin eclesiastică; quŏ astă-ḑi are dejà uă litteratură profană

cu autorii, cu poeţii, cu ḑiurnaliştii ei; quŏ astă-ḑi Românii din România ḑisă liberă au schólele, universităţile, şi academiile lor; quŏ în fine se bucură de instituţiunile lor române, iar nu grece? Şi mĕ miru mult de unde a pututu să 'ţĭ viă o idee atât de erronată quŏ Românii ar fi Greci! Şi eu, cum scii, sunt Grecu— de şi patria-mi este Macedonia; şi eu aşi dori uă Grecie mare, îndată însă ce ne vom întinde cu pretenţiunile şi ambiţiunile nóstre, fiă elle şi numai morale, vine atunci sovrana historie şi ne lovesce în capu cu implacabilul ei *adevĕru*. Aşa, domnule, citesce, studiază mai bine historia, şi atunci, te asicuru, vei scăpa de asemenea idei, permite'mi să ḑic, ridicole». Grecul se retrase umilitu şi sdrobitu.

In minutele din urmă, pe când preotul âncŏ vorbia venì aci şi D. Gogu quare, voind să scie despre que era discuţiunea, preotul îi repeti în limba francesă mai tot quelle que auḑisem eu, şi mai adăogò, «Aqueşti ómeni voiesc să grecéscă tótă lumea, de s'ar putea, de la un polu la altul, întocmai cum se sforţă Maghiarii a maghiarisa tóte diferintele naţionalităţi de supt ḑisul lor regatu, nu sciu que affinitate póte fi între aqueşti doi popoli, dar historia, şi unuia şi altuia, îi ḑice *halt!*

Dupŏ que, cà Românu, mulţumiiu preotului de lealitatea sa esemplară, îll întrebaiu daca cunósce limba Română şi daca a trăitu în România: Nu, 'mi respunse, nu cunoscu limba, n'am trăitu în ţérra d-vóstră; uă dată numai, întorcêndu-mĕ din Occidentu, am trecut prin Bucuresci. Şi cum cunosci aşa bine historia nóstră? îll mai întrebarŏm D. Gogu şi eŭ; atunci ne spuse quŏ este profesoru de historie şi limbe

străine. În adevĕr, reverentul preotu, pe lîngă limba grécă modernă, vorbia cu multă facilitate și fórte correct limbele francesa și germana; spunea că cunósce asemenea și limba latină.

Speru quŏ tot Românul adevĕratu Românu nu quellu bastardu sau cosmopolitu, nu va ḑice quŏ am exageratu impresiunea mé.

Dupŏ quâte-va minute, desbarcarŏm la Kadi-Keui. Aquéstă urbă situată pe cósta Asiei unde se 'ncepe marea de Marmara, cu strade curate, cu quâte-va case și oteluri frumóse, are uă cărare sau splaiu pe marginea mării fórte pittorescu și poeticu, de unde se desfășură un aspectu admirabilu peste tot lungul Constantinopolei. La Kadi-Keui, în timpul de véră, uă mulțime de lume vine pe fiă-quars ḑi din capitală spre petrecere.

D'aci, la trei chilometre spre Nordu, se află situată la capul Bosphorului de S. pe uă 'nălțime óre-quare, urba Scutari (Turc. Uscudar), în fața Constantinopolei a quăreia se consideră că suburbie. Posițiune încântătóre, case, mosquee frumóse; cimitiru superbu în selbe de cypri; aci sunt îngropați toți Turcii de distincțiune. Spre Ostu, se vede pe uă stîncă *Kis-Kalesi* sau *Turnul lui Leandru.* Mai sus apoi este muntele *Cémnicea*, din vîrful quăruia se desface quea mai încântatóre vedere peste tot Bosphorul, Constantinopolea și marea de Marmara.

Plecarŏm cu vaporul de la Kadi-Keui la insule și trecurŏm mai întêiu pe lîngŏ insula numită *Platia.* Curiósă insulă : uă stîncă arridă și ne locuită, râdicată 'n mare în forma muntelui *Piatra lui Craiu* din Carpați, dar, se 'nțellege, în miniatură, și demnă de

curiositatea unui Englesu, quare a avutu capriciul a construi în vîrful ei uu castelu, pe quare apoi 'll a vîndutu beiului de Egyptu; și aquesta abandonăndu'll astă-ḑi este în ruină.

Dupŏ quâte-va minute, vaporul se opresce la insula *Prorti*, puçin locuită, puçină vegetațiune, dar vedere de tótă frumusețea. Apoi la insula *Antigoni*, mai mult locuită și mai multă vegetațiune, aqueeași vedere. Apoi la insula Halki, binișor locuită, grădine și grădinițe fórte de gustu, vegetațiunea mai înflorindă, și arburii de cipru în giurul caselor și all grădinelor, atât aci quât și la quelle-l'alte insule, dau un aspectu deliciosu; casele, pe marginea splaiurilor, construite într'un gustu perfectu, facu panorama que încântă ochiul quellu mai amorțitu. Apoi, înfine, Insula Principilor.

De la debarcare, începem a ascinde puçin pe uă șosea fórte netedă. Pe ambele părți, dar mai alles pe partea stângă, se rădică edificiuri de quea mai elegantă construcțiune, iar pe partea dréptă, aquestea se ntrerup qua să lase ochiului vedere liberă peste quelle-l-alte insule și mai încolo; grădine de cipri, de arburi fructiferi, de florile quelle mai odorante, întâlnesce căllătorul la fiă-quare pasu. Trăsuri bune nu lipsesc aci pentru partea de jos, iar pentru suitu pe munte sunt cai și maĭ mulțĭ asinĭ, quarii sunt și mai sicurĭ pe munte. Luarŏm și noi doĕ din aqueste animale, încălicarŏm și, pe uă șosea frumósă, apoi p'un drumu practicabilu, pornirŏm la vîrfu. Ascinḑênd și descinḑênd și în șéoa (1) insulei, apoi iar ascinḑênd la puntul quellu mai înaltu, unde se află biserica St. George, am trecutu prin quelle mai frumóse

(1) Tóte aqueste insule au întocmai forma unei șelle.

și mai variate selbe de cipri și alți arburei, aci mar aci mai mici, și am avutu la stânga nóstră, spre resăritu, linul luciu all mării, și ridentele țërmuri alle Asiei. Ajungênd în vîrfu, un preotu cu multă binevoință, ne conduse în puntul quellu mai culminantu, de unde ochiul, nesățiosu, crede quŏ domină peste tótă marea de Marmara și peste 'ntréga parte a cóstelor asiatice. Preotul apoi ne deschise bisericuța, în quare, nu se vede nimic de vr'uă însemnătate órequare dequât icóna S-lui George de argintu cu mai multe daruri tot de argintu, în formă de salbe, offerite de mai mulți sufferinḑi quarii s'ar fi tămăduitu de maladiile lor prin ruge quătre aquéstă icónă.

Auḑindu aquestea, eu care mĕ creḑu bunu chreștinu, începuiu a cugeta : cum, îmi ḑiseiu aquestu Sânt, fost ommu, trecutu apoi din natura umană într'uă altă natură de deificare, nu are ell óre puterea dequât numai prin aquéstă icónă? Ruga sufferindului nu póte ajunge óre la urechea Sântului dequât numai din vîrful aquestei insule? Și que s'ar face atunci miliónele de creștini sufferinḑi quarii n'ar avea nici puterea physică, nici pecuniară să viă la *Insula-Principilor?* Ar căta să móră cu ḑille. Dupŏ assemenea credințe, unde ar mai rămânea nemărginita putere a Sântului?

Aqueste cugetări alle melle, lle comunicaiu amicului meu, quare, fărŏ gândire d'uă secundă, 'mi respunse : *Credința ta te-a mântuitu.* Așa este 'i adăogaiu, înțellegu și eu aquestu cerescu și de multă 'nsemnătate cuvêntu all Salvatorului, și d'aqueea ḑicu : *fiă credința, și ommul va fi salvatu or unde s'ar afla.* Éttŏ unde ne-au addusu hypocriții, speculatori ai omenirei, fărŏ

a cugeta quŏ, mărginindu puterea Sântului, micșoréḑă puterea lui Dumneḑeu.

Dar să trecem de la aceste reflexiuni.

Preotul ne învitò în asylul sĕu simplu, curatu și cu un aspectu răpitoru. Intre alte modeste lucruri, ne arătò un evangeliu manuscrisu pe pergamentu, în limba grécă fără dată; dar quare se crede quŏ ar dată din primii secoli dupŏ era creștină.

La 'ntórcere, venirŏm pe drumul din drépta insulei unde avurŏm alte differinte variațiuni de terren, de selbe, de vii, și un altu aspectu all insulelor în partea lor ne locuită. In adevĕr, la uă parte se vede industria și cultura, la queea-l-altă selbătăcia primitivă. Viă poetul-geniu să descriă aquestu frumosu jocu all naturei așa cum ell merită și va ajunge la nemurire; eu nu voiu avea aquéstă presumpțiune; voiu ḑice numai: Nu sciu de que ḑeii Olympului nu 'și au allesu aquéstă insulă de asylul lor.

Uă mare mirare que m'a surprinsu âncŏ aci, este neobosiala *stăpînului* animalelor nóstre : cu biciu 'n mână, pe fugă, le mână dinapoi, fiă la délu, fiă la valle, fărŏ să simță quea mai mică ostenélă, și făcêndu acéstă cursă de 5—6 ori pe ḑi. Face mult deprinderea.

Inturnându-ne la Constantinopole, vĕḑu pe puntea vaporului trei preoți quarii, dupŏ figura, physionomia și mai alles dupŏ costumul lor întocmai că all preoților noștri de modă, creḑuiu quŏ sunt preoți d'ai noștri; mĕ apropiiu, îi observu bine de sus pînŏ jos : așa, sunt preoți d'ai noștri 'mi ḑiseiu, și quând erà să deschiḑu gura qua să mĕ adreseḑ quătre dânșii 'i auḑu

vorbindu italienesce, înţelleseiu afunci quŏ erau călugări catolici sau iesuiţi.

Avem probă în urba nóstră portretul protopopului Crasan pe quare 'll am apucatu şi eu, cu întregu costumul que purtau boerii şi neguţitorii de aci, cum, se 'nţellege, şi quei-l-alţi preoţi, cu differinţa numai quŏ protopopul purtà şi işlicu. Aşa era în tóte urbele ţĕrrii. Avem probă pe toţi preoţii communelor rurale quarii, în costumul lor, nu se disting absolut prin nimic de costumul consătenilor lor. Erau d'ajuns, erau evidente, pipăite aqueste exemple; nu sciu de unde şi cum ne-a mai venitu şi *pacostea* de haină a iesuiţilor; nu cumva aquésta are să fiă *avand-garda* lor?

Săténul 'şi a păstratu costumul sĕu, preotul sătén 'şi a păstratu aquellaşi costum; cetăţénul 'şi a schimbatu costumul asiaticu în costumu europénu, schimbe şi preotul urban costumul sĕu în aquellaşi costumu şi éttŏ uă logică pe quare n'o va putea combate nici quell mai sophistu advocatu.

Lăsaţi pe iesuitul, fărŏ familie, prin urmare fărŏ drepturi, fărŏ datorii în societate, lăsaţi-'ll în haina sa qua să fiă înferatu cu ferul renegării şi hypocrisiei, şi lăsaţi pe preotul ortodoxu, tată de familie, cetăţénu cà tot cetăţénul, cu aquelleaşi drepturi, cu aquelleaşi datorii în soçietate în haina concetăţénului sĕu, şi atunci nu va mai rămânea nici nedomirire, nici împestriţare.

Să sperăm quŏ viitorul metropolitu primatu va lua mĕsuri juste şi tot d'uă-dată naţionale.

Să sperăm quŏ aquestu înaltu prelatu ortodoxu va combate, va respinge propaganda iesuitică quare d'atâţea seculi de viaţă în occidentu, nu 'şi putù afla locu în ţérra nóstră dequât numai acum în secolul XIX,

secul de lnmină şi de 'mmormêntarea superstiţiunei. Să sperăm quŏ aquestu *înaltu* prelatu, depositaru all sacrului thesauru ortodoxu, va sci a'll păstra qua să apere şi să conserve intactă şi neattinsă ortodoxia sa; în casul contrariu, se va perde de la noi tot prestigiul religiosu.

Renturnatu în Constantinopole, îmi rĕmâne să mai ḑicu quâte-va vorbe asupra unor observaţiuni generale.

In capitala Turciei, sicuranţă publică nu există. Éttŏ que ni se ḑicé între altele, adoa-ḑi după sosirea nóstră aci, de un bărbatu seriosu şi aflatu într'uă posiţiune 'naltă. «Feriţi-vĕ d'a 'ntârḑia nóptea pe strade, quŏci sunteti în pericul a fi jefuiţi pînŏ 'n cămaşă». Cum! exclamarŏm noi, poliţie nu este aici, şi que face ea? Poliţie 'n Constantinopole, ni se respunse, există numai de nume, de faptu absolutamente nu există».

In Constantinopole pare quŏ nu s'ar cunósce nici chiar vorba *bine-cuviinţă* indigenu sau străinu, bărbatu şau femee, fiă de or-que naţionalitate, te calcă, te 'mpinge, te 'mbrîncesce, fărŏ să ḑică un *pardon*, ast-fel quŏ mereu 'ţi se pare quŏ eşti provocatu; am observatu aquésta chiar în Pera, suburbia qea mai civilisată.

In Constantinopole, *bacşişurile* şi schimbul banilor rup ósele. Tocmesci un birjaru, un callu sau un asinu să te ducă pînŏ la un locu queva mai depărtatu; la 'ntórcere 'i plătesci, dar asta nu é destul: *bacşişu*, îţi ḑice ell; te faci quŏ nu'll înţellegi, sau refuzi d'ai da: *bacşişu* îţi repetă ell de 10, 15 şi 20 de ori, şi este 'n stare a te gratifica chiar cu 'njurăture; pe la palaturi — fiă şi deserte — şi alte stabilimente publice, un individu pe quare 'll găsesci acolo şi'ţi deschide,

nu se mulțumesce dequât cu doi, trei pînŏ la 5 *megidie* (icosari); vorba chtar, cată de multe ori să o plătesci aci, éttŏ un exemplu: Eram la *Bezesten* unde voiam să cumpĕru queva que se găsia cam rar; pentru aquésta luasem tot d'acolo un băiatu de grecu cu mine; dar pentru quŏ și ell nu scia, se vede, pré sicur unde să mĕ ducă, vĕḑu quŏ se opresce înaintea unui mare magazin all quăruia proprietar erà aci, un Arménu bine 'mbrăcatu în costum europénu etc., pe quare băitul ill întrébă în turcesce în quare locu se aflaŭ asemenea commercianți, spuindu'i tot-d'uă-dată quŏ eu voiam să cumpăr queva. Arménul, dupŏ que se gândesce puçin, apoi îi respunde: *Spune d-lui, daca 'mi dă cinci lei, te 'ndrepteḑu eu.* Ași putea cita mai multe asemenea exemple, dar creḑu quŏ é d'ajuns aquesta. Toți aci sunt înțelleși cum să te frustreḑe mai bine.

Schimbul banilor ajunge la desolare. Eu n'avém dequât bani de chârtie, pentru quŏ auru — de și proprietaru mare pînŏ mai deunăḑi — de vre-uă 7—8 anni n'am mai vĕḑutu uă singură bucățică în casa mé. Schimbam chârtii qua să iau lire cu mare scăḑĕmêntu; schimbam lire qua să iau argintu pentru spesele de tótă ḑioa, de tot minutul, dar que se 'ntâmplà? Pentru uă liră priimiam 108 lei turcesci, însă în cinci *megidie* întrege, un quartu, și trei lei în măruntu. Voiam să am numai quarturi de megidie, atunci priimiam 100—102 lei; iar daca voiam să am numai mărunțișu, evaluarea lirei nu trecé peste 95—96 lei. Nu sunt de loc financiaru; dar d'ași fi cellu mai experimentatu, eu tot n'ași putea da de căpătâiu aquestui calculu: un alliagiu prostu, fórte prostu, să fiă mai raru, să aibă

mai multă valóre dequât argintul! Ai apoi nevoie să schimbi un icosaru... un leu scăḑĕmêntu; te duci să cumperi queva de 50—60 parale; te 'ntrébă daca ai mărunțișu, și așa mai încolo.

Dar, în privința aquestui fatalu schimbu de monede, sorgintea este mai departe; noi însă ne vom apropia de unde ne dóre.

Guvernul nostru, quare a sciutu să 'ncheie cu statul vecinu și cu altul mult depărtatu, convențiuni commerciale ommorâtóre commerciului nostru; guvernul nostru quare este singuru, *Românu*, singuru *patriotu*, singuru *naționalu* sau *năciunalu*, quare singuru *sacrifică restut ḑillelor salle thronului și țĕrii* (ințellegu thronului, dar țĕrri?), cugetatu-a vr'uă-dată să caute a 'ncheia uă convențiune de unificare monetară quell puçin cu statele cu quare ne aflăm in mal d'aprópe relațiuni commerciale, qua cu modul aquesta să scape aquéstă disgrațiată țérră, iubită de guvernu cà puii de maimuță, să scape aqueşti nefericiți commercianți de daunele și sdruncinările schimbului monetaru? Și quine ar perde cu aquéstă salutarie convențiune? nimeni, póte quâtiva baneheri și *zarafi*, dar nici ei; sunt atâtea alte întreprinderi și *gheșefturi grase* și bănóse que se vênd pe tótă ḑioa prin licitațiune unde ar putea să useḑe de sumele lor cu mult mai mare *câșligu*.

Și'n adevĕr, treci în Austria, schimbi moneda, treci în Bavaria, schimbi moneda, treci în Francia, schimbi moneda, treci în Engliterra, schimbi moneda; te 'ntorci înapoi, ești nevoitu s'o iai d'a capo. Tot asl-fel, treci în Bulgaria, schimbi moneda, treci în Turcia, schimbi moneda, te 'ntorci înapoi, aquellași lucru.

Spuiă or-qine daca aquésta nu este uă palpabilă calamitate.

Turcii, în mare majorirate, sunt sincerî, leali, generoși, și in comerciul lor fórte onești, voiesci să cumperi que-va de la un Turcu și cauți să te tocmesci, ell se simte óre-cum ofensatu, pentru quŏ scie quŏ n'a cerut de quât quel mult, ḑece la sută profitu. Turcul este — fărŏ prejudițiu de cult — quell mai bunu amicu, ell merge pînŏ a se sacrifica pentru amiculu sĕu. Dar — fatalitate! — este queva la ell quare adesea trage un burete peste tóte aqueste qualități, este *fanatismul religiosu.*

Uitam queva :

In totul Constantinopolea, pe uă mână de putere europénă, ar deveni póte, ajutată de posițiunea sa, prima capitală a globului; nu sciŭ ênsĕ atunci daca n'am preferi mai bine barbaria orientală dequât civilisațiunea occidentală....

Sunt în preḑioa d'a mĕ 'nturna de pe aqueste locuri. Âncă o vorbă : Mérgă căllătorul în Occidentu, și va vedea arta în culmea ei; mérgă ell în Orientu, și va vedea natura în tótă splendórea ei.

Plecându din Constantinopole, și eșind din Bosphor pe quare 'll lăsam cu multă și profundă durere, mĕ gôndiu la următórea, modestă poesie :

ADIO LA BOSPHORU

Adio splendid Bosphor! Și dac'aqueasta este
Pentru eternitate, ḑic' și eu cu durere
C'aquell' poet' illustru, adio ânc'uă-dată!
Quŏci quine îmi va spune daca aqueste unde
Nu vor fi elle-avide de corpu'mi să'll înghiță,
Sau daca anni'mi, fulger' svolând într'a lor calle

S'ajungă l'all lor termin', îmi vor permite óre
Să te-mai vĕḑu uă-dată! — A sci nu 'mi e dat' mie. —
Eram sătul de viață cu-atâta perfidie
Și servilism', trădare în patria'mi dilectă;
Sorbind atâtea cupe de fiere mult amară,
Prinḑênd 'aque'-amăgire și chiar acolo unde
Pusesem all meu sincer' și sacru all meu credo;
A mé-adorațiune : E sacra amicie...
Lăsat'-am a mé țérră în doliul funebru!
Nimic pe globu-aquesta mĕ mai legà de dênsul,
Nimic și mórtea ênsăși 'mi erà indifferentă.
Dar te vĕḑuiu, o Bosphor', ș'atunci rugaiu eu cerul
Să 'mi dea uă viață nouĕ; atunci simțiiu în mine
Quŏ vrém uă viaț' eternă, qua în etern, o Bosphor',
Pe tine să contêmplu, în tine să vĕḑu cerul,
Să'll recunosc' mai bine, s'ador' pe Creatorul.
Ș'acum mĕ 'ntorn' eu iarŏ în patria mea scumpă
Qua s'o reaflu âncŏ în doliul de mórte!...
Te las', Bosphor', adio! memoria ta ênsă,
Și dincolo de viață, cu mine o voiu duce.

Acum credém quŏ sunt dejà la capĕtul impresiunilor melle. Mĕ amăgiam. La Cerna-vodă mĕ aștептă una mult mai durerósă! Aci mĕ îmbarcu pe un vaporu *nemțescu* — nu mai țiu minte cum ill chiămà — pentru Brăila, și se opresce nóptea la gura Ialomiței. A doua ḑi de diminéță, mĕ scolu și cautu să mĕ spĕlu, dar ștergaru nu erà în camera mea, ceru, și mi se rĕspunde quŏ este pré de diminéță și ștergarele sunt închise. Dându-mĕ jos de pe punte în cameră — unde *hamalilor* nu le este permisu să intre — qua să 'mi scotu bagagiul, vĕḑu acolo un *Kelner* quare mĕ aștептă; eu creḑuiu d'uă-dată quŏ voia să 'mi ajute la scóterea bagagiului, și ḑiseiu în sine'mi, éttă un ommu cu binevoință. Așa! vorbă să fiă! D-ta, îmi ḑise ell, mai ești

queva datoru. — Que, 'll întrebaiu. — Asternutul. Dar ștergaru ai avutu? — Nu, am cerutu și nu mi s'a datu. — Pré bine, daca ai fi avutu, ar fi câtatu să plătesci și pentru aquella. Am plătitu un fr. și 25 și am scăpatu. A căutatu să fiă un vaporu nemțescu — și numai *nemțescu* — qua să pretindă să viă pasagerii cu așternutul și cu ștergarele ca melcul cu casa 'n spinare.

Acum vine întrebarea:

Dintr'atâtea venituri alle țĕreii, dintr'atâtea imposite peste imposite directe și indirecte, dintr'atâtea bugete înghițite de bugetophagii fărŏ sațiu, dintr'atâtea sume cheltuite cu atâtea mii de funcționari, trântori de prisosu, dintr'atâtea milióne aruncate în oceanu, să ḑic, cheltuite cu *instrucțiunea publică* quare la noi nu există absolutamente, cu biserica căḑută, cu administrațiunea quare din poruncă, nu face de quât politică, cu justiția încatenată, dintr'atâtea sute de milióne împrumuturi cu quare a crescutu și cresce ne'ncetatu datoria țĕrii d'un miliardu; în fine dintr'atâtea sume cu quare se întrețin spionagele în întru și afară; și apoi, cu atâta *regatu*, cu atâta independință, cu atâta *glorie* și *mândrie națională*, n'a fost óre cu putință, într'atâția anni, să se facă atâta economie quât să putem avea și noi vapórele nóstre de pasageri pe Dunărea nóstră în quât să nu fim la *cheremul* nemțescu?

Și aquéstă întrebare se adresă mai alles primului nostru ministru I. C. Brătianu quare, pe când eram amici și admirà uă mică scriere a mé asupra unei părți numai a politicei nóstre de economie internă, tunà și fulgerà asupra tot que este némț; atunci pe când eram *vasali*, mici, cu un *domniatu* numai și ne intrați în faimosul *cercu europénu*, que ḑice, que face

D-lui astă-ḑi quând ne îngânfăm cu *independența* cu *regatul* și suntem strânși în aquellu cercu de ne ese sufletul? Astă-ḑi quând D-lui își *sacrifică restul ḑillelor tronului și țĕrii;* astă-ḑi quând D-lui singuru dictéză și este *factotul* într'ênsa, făcut'a queva, face-va óre qua să fim quell puçin scutiți de umilirea și disprețul pînŏ și all unui *Kelner* nemțescu?

O Dómne! o Dómne! mari sunt mysterele talle, și ndelungă este pațiența românului.

FINE

